

museo kello

2020

ALLGEMEINE
ELEKTRICITÄTS-GESELLSCHAFT
BERLIN.

N° 799 1909.

PÄÄKIRJOITUS

KEVÄT MUUTOSTEN ÄÄRELLÄ

”Kiinassa on löydetty uusi virus, johon ihmisillä, ei ole immuniteettia”, totesi mies aamukahvipöydässä eräänä tammikuisena aamuna. ”Ai niinkö?” En kuitenkaan hirveästi hätkähtänyt. Uusia viruksia on Aasiassa pyörinyt ennenkin eivätkä ne tänne asti ole aina levinneet. Mies kuitenkin avasi tietokoneelle vakiovieraaksemme koronalaskurin, olihan hän töissä kansainvälisessä vientifirmassa ja työmatkat suuntasivat usein ulkomaille. ”Onko vähän hysteeristä, mietin mielessäni”. Paljon kiinnostavampaa kuin kiinalainen virus oli työpaikkani uusi alueellinen vastuumuseostatus ja miten lähtisin työtäni kehittämään sen myötä.

Sen miten tarina jatkui, tiedättekin. Kyllähän ne lukemat alkoivat vähitellen kiinnostaa ja työpiste vaihtui toimistosta kotiin keittiöpöydän äärelle. Digiloikan lisäksi loikkasin myös paperittomaan toimistoon, koska printteri ei kuulu kotimme varusteisiin. Pinttyneelle paperin printtaajalle tämä on ollut ehkä se suurin muutos. Oikoluku on erilaista pieneltä läppäriin ruudulta tehtäessä. Toivonkin lukijoilta armollisuutta mahdollisten virheiden suhteen.

Tämän lehden tekoa ovat maustaneet myös erinäisten etäopetuskoulun tehtävien pohdinta. Yhdyssanojen ja ositusjakolaskujen lisäksi on mm. mietitty mistä löytyy ainekset sukkapupuun ja minipehmo Tuuneliin. Kaiken kaikkiaan aika on ollut toisaalta haastavaa ja toisaalta hauskaa ja varmasti ikimuistoista. Sekä lapset että aikuiset ovat päässeet kurkistamaan toistensa maailmaan uudella tavalla.

Miten tämä päättyy - sitä ei kukaan vielä tiedä. Tätä kirjoittaessa museot ovat saaneet luvan avautua kesäkuun alussa ja ministeriöissä valmistellaan siihen ohjeistusta. Kaikki paikallismuseot eivät oviaan pysty poikkeusoloissa avaamaan. Rekrytointikiellot estävät joissain kunnissa kausityövoiman palkkaamisen museoihin ja talkoovoimilla auki pidettävissä yhdistysmuseoissa

useat vapaaehtoiset saattavat olla riskiryhmään kuuluvia. Siinä vaiheessa, kun tämä lehti on luettavissa, ollaankin jo paljon viisaampia sen suhteen, miten yhteiskunnan avautuminen on epidemiolanteeseen vaikuttanut ja lähtevätkö ihmiset liikkeelle museopalveluiden äärelle.

Tämän lehden pääteemaksi oli alunperin ajateltu alueellista vastuumuseouudistusta. Siitä saadaankin lukea monesta artikkelista eri näkövinkkeistä. Uudistuksen päätavoite on lisätä sekä museopalveluiden että kulttuuriympäristöpalveluiden saatavuutta kattavasti kaikilla alueilla ympäri Suomen. Tampereen museot ja Tampereen taidemuseo ovat saaneet alueellisen vastuumuseostatukseen ja alueena on Pirkanmaa, kuten se on ollut maakuntamuseojärjestelmänkin aikana. Lisäksi Tampereen seudulla käynnissä ollut seutumuseohanke jatkuu uudella kaksivuotisella toimintakaudella yhteistyöhön osallistuvien kuntien rahoittamana. Ajan henkeen sopii loistavasti seutuyhteistyönä toteutettava eri kohteissa ulkotiloissa kierrettävä valokuvanäyttely. Seutumuseo keskittyy tällä toimintakaudellaan myös erityisesti kokoelmiin ja tätä teemaa käsitellään mm. Tampereen museoiden kokoelmapäällikkö Teemu Aholan kirjoituksessa.

Väistämättä näiden teemojen rinnalle on kirjoituksissa noussut myös kaikkea tekemistä vahvasti maustanut koronaepidemia. Tämä lehti onkin yksi tapa dokumentoida poikkeusoloja ja sitä miten eri museoyksiköt ovat työssään siihen reagoineet. Yleisölle on tuotettu uusia digitaalisia palveluita ja tutkijat tallentavat nykydokumentoinnin keinoin vallitsevia oloja. Pienemmät museot voivat tehdä näitä toimia kukin voimavarojensa mukaan. Yhdessä menemme eteenpäin ja voimme ottaa oppia tästä keväästä, kun taas joskus olemme aivan uusien haasteiden edessä.

Tampereen Epilässä 22.5.2020

Anu Salmela

SISÄLLYS

- 2 Pääkirjoitus**
Anu Salmela
- 4 Alueellinen kulttuuriperintö nousi kunniaan**
Tuija-Liisa Soininen
- 8 Taidetta ja taidehistoriaa Pirkanmaalla -
Tampereen taidemuseo ja alueellinen taidemuseotyö**
Taina Myllyharju
- 12 Luontotietoa maakuntaan uudella vastuumuseotyöllä**
Tomi Kumpulainen ja Riikka Elo
- 16 Vertaistuella vauhtia vapaaehtoistoimintaan**
Katri Leppisaari
- 19 Yhteistyötä Pirkanmaan kulttuuriympäristön hoidossa**
Kreetta Lesell
- 22 Paikan henkeä etsimässä – rakennustutkija palveluksessanne**
Anna Lyyra-Seppänen
- 25 Yleisötyötä koronan aikaan**
Tähtitalvikki Poikajärvi
- 27 Kulttuuriympäristö ilmastonmuutoksessa
- Mitä museot voivat tehdä?**
Miinu Mäkelä
- 31 Yhteistyöllä tarinat talteen**
Teemu Ahola
- 35 Paikallismuseot nosteessa**
Anu Salmela
- 38 Omaleimainen kulttuuriperintö ja seudullinen
yhteistyö**
Hanna Jaakola

museo kello 2020

JULKAISIJA:

Tampereen museot – Pirkanmaan maakuntamuseo
pirkanmaan.maakuntamuseo@tampere.fi

VASTAAVA TOIMITTAJA:

Tuija-Liisa Soininen

TOIMITTAJA:

Anu Salmela

GRAAFINEN SUUNNITTELU JA TAITTO:

Tuija Rikala

PAINOPAIKKA:

Punamusta Oy

PAINOS:

700 kpl

KANSIKUVA:

Pikku-Pässi.

Kuva: Saana Säilynoja, Vapriikin kuva-arkisto

TAKAKANSI:

Haralanharjun näkötorni, Kangasala.

Kuva: Saana Säilynoja, Vapriikin kuva-arkisto

ISSN-L 0786-3314

ISSN 0786-3314 (lehti)

ISSN 2242-3656 (verkkojulkaisu)

- 42 Metallinetsintää Lempäälässä**
Sirikka Pyhälä
- 46 Finlayson 200 – tehtaasta brändiksi -näyttely
nostaa esiin teollisia kokoelmia**
Mari Lind
- 50 Koleraa Sääksmäellä**
Ari Sirén
- 54 Tampereen palomuseo uudistui**
Varpu Lius
- 56 Taloraati kokoaa keskustelemaan rakennuksista**
Kreetta Lesell ja Miinu Mäkelä

ALUEELLINEN KULTTUURIPERINTÖ NOUSI KUNNIAAN

Tuija-Liisa Soininen

*Kirjoittaja on Pirkanmaan maakuntamuseon yksikön
päällikkö*

Opetus- ja kulttuuriministeriö nimesi Pirkanmaan maakuntamuseon ja Tampereen taidemuseon alueelliseksi vastuumuseoksi vuoden 2020 alusta. Pirkanmaan maakuntamuseon erityisenä tehtävänä on toimia kulttuuriympäristöviranomaisena ja kehittää kulttuuriympäristön vaalimista monin eri tavoin. Sen tehtäviin kuuluu myös (Museolaki 314/2019, 5 §) toimiminen kulttuuriperinnön alueellisena asiantuntijana, kehittää ja edistää museotoimintaa, yhteistyötä sekä kulttuuriperinnön tallentamista ja digitaalista saatavuutta. <https://www.museovirasto.fi/fi/ajankohtaista/uusi-museolaki-voimaan-1-1-2020-mikae-muuttuu-kulttuuriymparistoetehdaevien-hoidossa>.

LAKISÄÄTEISTÄ, OLKAA HYVÄ!

Alueellisten museoiden kulttuuriympäristötehtävät on nyt selkeästi kirjattu lakiin. Aavistuksen työn merkityksellisyydestä sai mm. niissä kunnissa, joissa museoiden väkeä lomautettiin keväällä. Koska vastuumuseon työt ovat lakisääteisiä, niitä säädellään ministeriön hyväksymin suunnitelmin ja rahoitetaan pääosin valtion varoista, vastuumuseoiden työntekijät saivat jatkaa työtään.

Pirkanmaalla alueellisen vastuumuseon muodostavat Tampereen kaupungin historiallisissa museoissa toimivat Pirkanmaan maakuntamuseo, Luonnontieteellinen museo, kokoelmapalvelut ja Tampereen taidemuseo. 65 % vastuumuseotyöstä toteutuu Pirkanmaan maakuntamuseon toiminnan alla, 10 % koskee luonnontieteellisen museon toimintaa tai kokoelmatoimintaa ja 25 % tapahtuu taidemuseon puolella.

VALTIONOSUUS KOHDENTUI UUDELLA TAVALLA

Uudistuksen myötä museoiden perusrahoituksen valtionosuusprosentiksi tuli 37 %, mutta alueellisten vastuumuseoiden tehtäväkohtaisesti määräytyvän henkilötyövuosien osan valtionosuus-prosentiksi 85. Kun laskennallisen henkilötyövuoden hinta on 71761 e, siitä 85 prosenttiakin on mukavat 61 000 euroa. Museoiden valtionosuuden määrä kunnissa ei välttämättä kokonaisuudessaan noussut. Vastuumuseoiden valtionavustukset menevät edelleen kaupunkien kassoihin, mutta opetus- ja kulttuuriministeriön voidaan sanoa korvamerkinneen rahoja lakiuudistuksella ja edellyttämällä alueellisten suunnitelmien laatimista ehtona näiden henkilötyövuosien rahoitukselle. Kun aiemmin maakuntamuseostatus yksin riitti siihen, että koko museon ammatillista henkilöstöä koskeva valtionosuusprosentti oli 47 %/htv, nyt kyseinen prosentti muiden kuin vastuumuseon henkilötyövuosien osalta laski 37 prosenttiin.

Seurauksena useimmilla vastuumuseoilla Suomessa oli mahdollisuus rekrytoida lisää asiantuntijuutta alueellisiin tehtäviin. Pirkanmaalle saatiin kolmas rakennustutkija, luonnontieteellisen museon tutkija, ja taidemuseon puolelle julkisen taiteen koordinaattori ja palvelupäällikkö – kaikki Pirkanmaan laajuisiin tehtäviin.

MITÄ UUTTA

Pirkanmaan maakuntamuseossa alueellinen työ on ollut jo kauan arkea, ja kysyntään vastaaminen on kannustanut kehityshankkeisiin, esimerkkeinä viranomaistyön priorisointihanke, adoptoi monumentti-toiminta, perinnerakennusmestariohjelma ja seutumuseomallin kehittäminen. Ehkä uusinta uutta edustaakin Pirkanmaan alueellisessa vastuumuseossa luonnontieteellisen museon alueellinen



Adoptoitu Milavidan kellari on perinteisesti ollut avoinna Museoiden yö -tapahtumassa. Samalla kun yleisö on voinut tutustua kellariin ja sen adoptoijien toimintaan, on esitelty Adoptoi monumentti toimintaa yleisemminkin.

Kuva: Miinu Mäkelä, Vapriikin kuva-arkisto

toiminta ja taidemuseon uudet avaukset, joista enemmän toisaalla lehdessä.

Kirjoitan tätä kotitoimistossa, koronapandemian riehussa jossakin päin maailmaa voimakkaampana, täällä Pirkanmaalla melko rauhallisesti. Poikeusolosuhteiden myötä maankäyttö- ja rakennuslaki sekä muinaismuistolaki eivät kuitenkaan muuttuneet ja taloudellisen elpymisen kannalta onkin välttämätöntä, että maankäyttö - ja sen suunnittelu jatkuu mahdollisimman normaalisti. Yhtä lailla on välttämätöntä turvata niin aineeton kuin aineellinenkin kulttuuriperintömme. Historian ymmärrys on tärkeä hyvinvointia ylläpitävä tekijä myös koronaolosuhteissa.

Vastuumuseostatus ei siis tuonut maakuntamuseon toimenkuvaan suuria mullistuksia. Koska Tampereen seutu on yksi Suomen voimakkaimmin kehittyviä kasvukeskuksia, jonkinlainen rajapyykki saavutettiin viime vuonna, kun annettujen maankäyttölausuntojen määrä ylitti 800 lausuntoa.



Koronadokumentointia kotikonttorin ikkunasta. Juveneksen soppatykki kerää väkeä lounaalle Härmälänrannassa.

Kuva: Tuija-Liisa Soininen, Pirkanmaan maakuntamuseo



Kasvu ja muutos ovat luonnollista kehitystä, mutta monet trendit, kuten kiihtyvä kaupungistuminen, tihentävä yhdyskunta- ja infrastruktuurin rakentaminen ja maaseudun osittainen autioituminen vaativat muistuttamaan, mikä on kulttuuriperinnön arvo hyvinvoinnille.

Kun lausunnot ovat vain yksi asiantuntijakäynnän ilmenemismuoto, voidaan olla todella iloisia siitä, että työhön saatiin lisätyövoimaa rakennustutkijan muodossa. Vuodesta 1996 lähtien Pirkanmaan maakuntamuseo on antanut noin 8500 asiantuntijalausuntoa. Kasvukäyrä on nouseva. Nyt toukokuun alussa annetaan poikkeusoloista huolimatta jo vuoden 276. lausunto. Tutkijat ja perinnerakennusmestari tekevät maastokäyntejä välttämättä ihmiskontakteja ja kasvusojuksia käyttäen. Yksi arkeologeista suorittaa arkeologista valvontaa kairakoneen kaivaessa. Hän sai juuri valmiiksi youtubeen videon ohjeista metallinetsinharrastajille. Toinen arkeologi valmistelee videota arkeologin työstä ja laatii raporttia muinaisjäännekseen kajoamisesta. Vastuumuseota on työllistännyt kuuden viikon sisällä jo kolme luvutonta kajoamista muinaisjäännekseen. Seutumuseotutkija luo Vapriikin valokuvaajan kanssa tarinallista näyttelyä Kangasalan näkötorneista. Toimistos sihteeri kokoaa aineistoa seuraavaan maankäyttöpäalaveriin. Rakennusperintötiimi puntaroi Teamsissa rakennusperintökohteiden arviointia tämän vuoden valtion rakennusperintöavustusten saajiksi. Loput seuraavat koulutusta alueidenkäytön suunnittelujärjestelmästä.

Esimerkiksi 276. lausunto koski Pispalan haulitornin siirtämistä 20 cm pohjoiseen ja tornin korkeuden kasvamista lähes metrillä! Tällä turvataan perustusten turvallisuus ja tornin pysyminen pystyssä myös tulevaisuudessa.



Haulimestarin koppia irrotetaan kunnostusta varten.

Kuva: Saana Säilynoja, Vapriikin kuva-arkisto

Perinnerakennusmestari Anne Uosukainen Morkun purkutyömaalla odottamassa kierrätys Hankkeen osien noutajia.

Kuva: Irma Rantonen

TAIDETTA JA TAIDEHISTORIAA PIRKANMAALLA - TAMPEREEN TAIDEMUSEO JA ALUEELLINEN TAIDEMUSEOTYÖ

Taina Myllyharju

Kirjoittaja on Tampereen taidemuseon johtaja

Tampereen taidemuseo sai vuoden 2020 alusta Opetus- ja kulttuuriministeriöltä nimityksen alueelliseksi vastuumuseoksi. Ko. tehtävää taidemuseo haki sillä perusteella, että se on hoitanut Pirkanmaan alueen aluetaidemuseon tehtävää menestyksekkäästi jo vuodesta 1980 alkaen. Lisäarvoa Tampereen taidemuseo sai siitä, että viime vuosina erilaiset taidemuseoalan ja varsinkin julkisen taiteen asiantuntijakysymykset ovat työllistäneet taidemuseon henkilökuntaa yhä enemmän.

Pirkanmaa on yksi Suomen muuttovoittoisimmista alueista ja Tampere on todettu ja äänestetty viime vuosina useasti Suomen halutuimmaksi kaupungiksi muuttaa ja asua. Yksi selittävä tekijä on Pirkanmaan ja sen suurimman kaupungin Tampereen mielenkiintoinen historia ja sen nykyinen runsas kulttuuritarjonta. Tampereen seudulta löytyy arkeologisia aarteita, suomalaisen taidehistorian merkiteoksia, taiteilijakoteja ja mielenkiintoisia nykytaiteilijoita- kaikkea mitä voi toivoa.

Puutteitakin on. Koko Pirkanmaalla ei anneta korkeakoulutasoista taidehistorian opetusta eikä puhtaasti kuvataidealan ammattikoulutustakaan ole enää. Taidehistoriaa kaipaavat henkilöt kääntyvätkin tiedonhaussa ja monenmoisissa taiteeseen ja taiteentutkimukseen liittyvissä kysymyksissään usein Tampereen taidemuseon, Suomen kolmanneksi vanhimman taidemuseon puoleen.

Tampereen taidemuseon perustajaorganisaatio, Tamperen taideyhdistys ry. perustettiin vuonna 1898, taidemuseotoiminta aloitettiin Pynninkintorilla sijaitsevassa C. L. Engelin suunnittelemassa makasiinirakennuksessa vuonna 1931 ja toiminta siirrettiin lahjakirjalla Tampereen kaupungin vastuulle vuonna 1985. Samana vuonna taidemuseo sai myös pitkään toivomaansa lisätilaa maan alle rakennetun näyttelytilan muodossa. Lahjakirjaan oli lisäksi kirjattu kaupungin lupaus suunnitella ja rakennuttaa taidemuseolle noin 6000 m² käsittävä uudisrakennus taidemuseon tontille. Lupaus lunastettiin vasta vuonna 2017 järjestetyn kansainvälisen arkkitehtikilpailun myötä ja parhaillaan valmistellaan tarveselvitystä Tampereen taidemuseon peruskorjauksen ja uudisrakennus Siilon rakentamiseksi. Mikäli päätöksenteko etenee toivotusti Makasiinin peruskorjaus ja uudisrakennus Siilo valmistuvat vuoden 2026 alussa.

Kuva: AOR-arkkitehdit



KUVATAIDE PIRKANMAALLA

TAIDE- JA DESIGNMUSEOT

- Kangasala/ Kimmo Pyykkö -museo
- Mänttä-Vilppula/ Serlachius-museot
- Sastamala/ Jaatsi (Akseli Gallen-Kallelan synnyinkoti), Pukstaavi
- Tampere/ Emil Aaltosen museo, Hiekan taidemuseo, Muumimuseo, Sara Hildénin taidemuseo, Tampereen taidemuseo
- Urjala/ Designmuseo Nuutajärvi
- Valkeakoski/ Visavuoren museo ja Kari-paviljonki

MUUT KUVATAIDENÄYTTELYTILAT

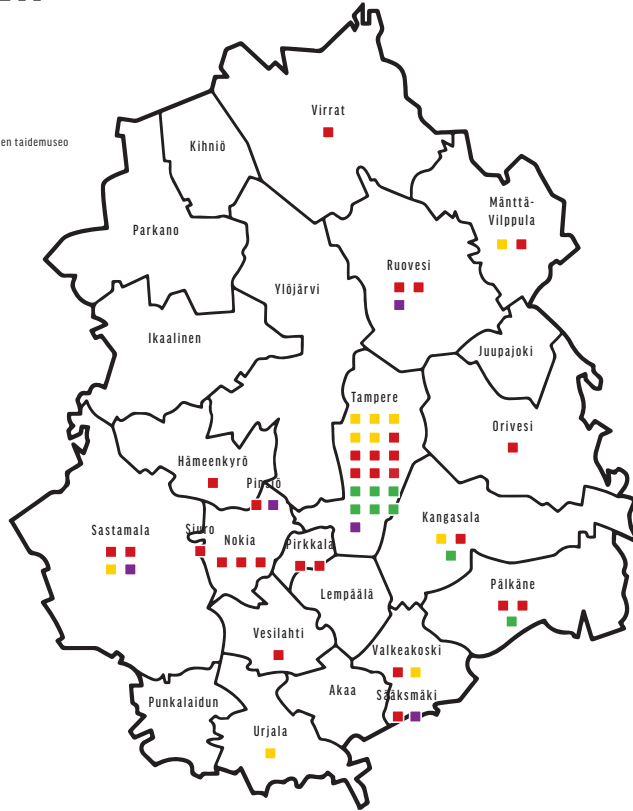
- Hämeenkyrö/ Arteles, Creative Center
- Kangasala/ Kuhlmalahden taidepappila
- Mänttä/ Pekilo/ Mäntän kuvataideviikot
- Nokia/ Martti ja Sirkka Helinin taidekokoelma, Nokian taidetalo, Tehdas 108
- Orivesi/ taidekeskus Purnu
- Pinsiö/ Urkin piilopirtti
- Pirkkala/ Allan ateljeeresidenssi, galleria, Galleria 2
- Pälkäne/ Mikkolan navetta, Muodonmuutoksia ry.
- Siuro/ Ossi Somman veistospuisto
- Sääksmäki/ Voipaalan taidekeskus
- Tampere/ Grafiikanpaja Himmelblau, Galleria Koppelo, Galleria Rajatiiti, Hirvitalo, Keskus Galleria, Pispalan taidetalo, Taidekeskus Mältinranta
- Vesilahti/ Laukon karttano
- Virrat/ Killinkosken Vanha Tehdas

MUITA TOIMIJOITA

- Lastenkirjainstituutti
- Modus Ry.
- Pirka-Hämeen kuvataiteilijat ry.
- TADA
- Tampereen taiteilijaseura ry.
- Valokuvakeskus Nyky aika
- Väkevä maa -ympäristötaidealue

TAIDEHISTORIAALISESTI MERKITTÄVIÄ KOHTEITA

- Pinsiö/ ympäristötaideteokset Agnes Denes ja Nancy Holt
- Ruovesi/ Asunta-ateljee, Kalela, Pekkanen karttano
- Sastamala/ Emil Danielssonin kesäkotikivi, Tyrvään kirkko
- Sääksmäki/ Visavuori
- Tampereen tuomiokirkko



Taide ja design Pirkanmaalla.

Kartta: Marko Niemelä, Tampereen Taidemuseo

Rakennushanke kulkee käsi kädessä muuttuneen museotyön ja kasvaneiden palvelutarpeiden vaatimuksiin vastatessa. Taidemuseoilta odotetaan tässä ajassa, globaaliksi kasvaneessa maailmassa ja digitaalisessa toimintaympäristössä entistä nopeampaa reagoitua muuttuviin tilanteisiin, laajemman asiakaskunnan huomioon ottamista, suvaitsevaisuutta eri kulttuureista ja elinympäristöistä tuleviin ihmisiin, kansainvälisyyttä ja avoimuutta. Ainutkertaisia elämyksiä ja museopedagogista toimintaa unohtamatta. Uusien toimitilojen ja kasvaneiden resurssien myötä Tampereen taidemuseo haluaa vastata myös näihin haasteisiin.

Uusi status alueellisena vastuumuseona ottaa näihin haasteisiin kantaa ja vastaa asiakaskunnan ja kentän esittämiin tarpeisiin ja toiveisiin. Aikai-

semman yhden museoamanuenssin resurssien ei näihin tarpeisiin ole voitu reagoida ja siksi Opetus- ja kulttuuriministeriö on Museoviraston esityksestä halunnut antaa Pirkanmaalle lisää resursseja.

Uusi alueellinen yksikkö palvelee jatkossa koko Pirkanmaata taidehistoriallisen tiedon saatavuuden ja saavutettavuuden edistämiseksi, neuvoo ja opastaa taidehankkeissa, taidehistoriallisen tiedon etsimisessä, kirjasto- arkisto- ja tietokanta-asioissa sekä käytännön toimenpiteissä mm. kokoelmien ja arkistojen järjestämisessä ja luetteloinnissa, näyttelytilojen suunnittelussa ja taidenäyttelyiden järjestämisessä. Käytännön työssä auttavat alueelliseen työhön nimetyt uudet Tampereen taidemuseon työntekijät, joista lyhyet esittelyt ohessa.

Taina Myllyharju, museonjohtaja,
Tampereen taidemuseo puh. 040 8016665,
taina.myllyharju@tampere.fi



JOHANNA KANGAS, MUSEOAMANUENSSI

Olen ikäni asunut Tampereella ja Pirkanmaan kuvataide- ja museokenttä on minulle tullut tutuksi näinä vuosikymmeninä. Sara Hildénin taidemuseossa ja Purnussa on esimerkiksi tullut käytyä jo 1970-luvun lopusta lähtien.

Koulutukseltani olen FM Jyväskylän yliopistosta. Pääaineenani olen opiskellut taidehistoriaa. Taideaineiden ja museologian lisäksi olen opiskellut myös yhteiskuntatieteitä Tampereen yliopistossa sekä viestintää. Ensimmäiseltä koulutukseltani olen esinekonservaattori (AMK).

Nykyään asun perheeni kanssa Kangasalla, jossa myös työskentelin viimeiset viisi vuotta Kimmo Pyykkö-taidemu-
seossa yleisötyön ja viestinnän parissa. Uusien taidemuseo-
oiden avaaminen on harvinaista ja oli hienoa olla mukana
tekemässä museosta museoammattillisesti toimivaa taide-
museota ja vos-museota. Nyt kuitenkin iloitsen että työn-
kuvani muuttuu ja olen päässyt työskentelemään vanhaan
tuttuun työyhteisöni Tampereen taidemuseoon, mutta
uuteen tiimiin ja uusien haasteiden pariin. Lisäksi odotan
sitä, että pääsen pelaamaan jälleen jalkapalloa Museopal-
veluiden omaan joukkueeseen Museohuuhkajiin, vaikka
sitten vain vaihtopenkin lämmittäjäksi.

Johanna Kangas

puh. 040 8016873, johanna.t.kangas@tampere.fi

JANNE KAUPPINEN, MUSEOAMANUENSSI/ JULKISEN TAITEEN KOORDINAATTORI

Olen aloittanut työt Tampereen taidemuseossa tammi-
kuussa 2020. Vastuualueeni on julkinen taide koko Pir-
kanmaan alueella. Alueellinen taidemuseotyö on minulle
tuttua aikaisemmasta työstäni Oulun taidemuseossa, jossa
toimin yli kymmenen vuotta aluetaidemuseotutkijana.
Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun alueilla tein laaja-alaisesti
kaikkea kuvataiteeseen liittyvää asiantuntijatyötä: kierto-
näyttelyitä, kuntakokoelmia, julkista taidetta, taidekasva-
tusta, dokumentointia ja asiantuntijalausuntoja. Työ oli
liikkuvaa ja siihen liittyi monipuolinen yhteistyö kuntien
kulttuurivastaavien kanssa. Vastaavaa odotan Pirkanmaalla,
jossa onneksi välimatkat lyhenevät ja vastuukuntien määrä
tippuu 37 kunnasta 22:een.

Uusi työpaikka Tampereella sattuu mitä parhaimpaan
saumaan. Tampereen taidemuseolle on suunnitteilla uusi
upea lisärakennus, raitiovaununlinjan taideohjelma on kii-



Johanna Kangas.

Kuva: Johanna Kangas



Janne Kauppinen.

Kuva: Mika Friman

reisimmässä vaiheessaan ja Tampere hakee Euroopan kulttuuripääkaupunkititteliä vuodeksi 2026. Koko Pirkanmaa on hakemuksessa mukana ja sitä myötä alueen kunnilla on oiva mahdollisuus nostaa omaa profiiliaan hakemuksen myötä.

Tampereelle tuon mukana innostukseni alueelliseen kuvataidetyöhön sekä pitkän kokemukseni ja laajat yhteistyöverkostot. Oma tavoitteenani on viedä julkisen taiteen ja erityisesti prosenttitaitteen ilosanomaa koko Pirkanmaan alueelle.

Janne Kauppinen

puh. 041 7302971, janne.m.kauppinen@tampere.fi

JUHA KOTIPELTO, PALVELUPÄÄLLIKKÖ

Olen Juha Kotipelto, pitkän linjan taidemuseomies. Olen ollut eri tehtävissä Kansallisgalleriassa, (vuoteen 2013 Valtion taidemuseo), yhteensä kahdeksantoista vuotta. Myös arkisto- ja kirjastomaailma on minulle tuttu, toimin mm. Kansallisarkiston kehittämisspäällikkönä pari vuotta. Olen verkostoitunut oman tieni kulkija, Rammsteinia diggaava prätäkijätkä.

Minusta tulee tamperelainen toukokuussa 2020. Miksi Tampereelle? Ensiksikin siksi, että Tampereen taidemuseo kutsui. Mutta myös siksi, että Tampere on monessa suhteessa erittäin mielenkiintoinen kaupunki, johon Suomen vanhimpiin kuuluva, Tammerkosken ryydittämä punatiilinen teollisuushistoria antaa oman väkevän mausteensa. Tampereella tapahtuu sellaista, mikä kiinnostaa. Tampere on taide- ja musiikkikaupunki, ratikkakin kohta kulkee, Uroskin on noteerattava, eikä pidä unohtaa Tampereen monipuolista kulttuuriympäristöä Pirkanmaata. Erityisesti minun näkökulmastani Tampereen taidemuseo on rock! Jo nyt, mutta odottakaas, kun Siilo tulee. Manserock! Selvästikin Tampereesta tulee Suomen ykkös-kulttuurikaupunki, siis tuleva Euroopan kulttuuripääkaupunki 2026 yhdessä Pirkanmaan kanssa. Siksi Tampereelle.

Olen vuosien ajan päristellyt prätäkälläni Helsingistä Tampereen kautta pohjoiseen. Mutta nyt parkkeeraan Triumphini Tampereelle ja vastedes starttaan matkoilleni Näsijärven rannoilta Santalahdesta. Kuusi kuukautta ajokautta vuodessa lataa akkuni kuutta talvikuukautta varten, se on energiaa kulttuurityöhön Tampereen hyväksi.

Juha Kotipelto

puh. 041 7304075, juha.kotipelto@tampere.fi



Juha Kotipelto.

Kuva: Juha Kotipelto



Luontotietoa maakuntaan uudella vastuumuseotyöllä

Tomi Kumpulainen ja Riikka Elo

Kirjoittajat ovat Tampereen luonnontieteellisen museon amanuenssi ja tutkija

Tampereen luonnontieteellisen museon toiminnassa koettiin uusia tuulia alkuvuonna 2020 kun Museovirasto nimitti museon alueelliseksi vastuumuseoksi. Nimityksen ansiosta museon henkilömäärä tuplaantui – yhdestä kahteen henkilöön – ja museolle saapui uusi biologitaustainen tutkija vakituiseen vastuumuseotyöhön. Museon uuden alueellisen vastuumuseotoiminnan tavoitteena on parantaa museokokoelmien saatavuutta digitoinnilla, edistää ympäristökasvatusta sekä tuoda luontoasiantuntijuutta koko maakunnan alueelle.

LUONTOTIEDON KESKUS VAPRIIKISSA

Tampereen luonnontieteellinen museo on toiminut luontotiedon keskuksena Museokeskus Vapriikissa vuodesta 2010 asti, jolloin sen yleisönäyttely avattiin uudestaan 15 vuoden hiljaiselon jälkeen. Alun perin museo perustettiin 1961 Tampereen pääkirjasto Metson paikalla sijainneeseen Kaipion taloon, josta se siirrettiin valmistuneen kirjastotalo Metson alakertaan. Yleisönäyttely toimi näissä tiloissa vuoteen 1995 saakka. Tämän jälkeen näyttely ja kokoelmat olivat varastossa, kunnes ne löysivät uudet tilat Vapriikista. Museon kokoelmien historia ulottuu kuitenkin pidemmälle historiaan, yli sadan vuoden taakse, ja sen juuret kietoutuvat tiiviisti luontoharrastukseen.

Museotoiminnan keskiössä ovat kasvi-, eläin- ja sienikokoelmat, jotka on kerätty luontoharrastajien ja -tutkijoiden toimesta pääosin Pirkanmaan alueelta. Myös museon yleisönäyttelyn monenlaiset dioraamat pohjautuvat kokoelma-aineistoon. Näytteiden avulla museossa esitellään pirkanmaalaista lajistoa ja luontotyyppejä sekä alueen luonnonhistoriaa. Tänä päivänä museon toiminta on hyvin monipuolista: pysyvän näyttelyn lisäksi museossa on vaihtuvia näyttelyitä, ja museo järjestää myös luontoaiheisia tapahtumia, tekee tutkimusta, säilyttää kokoelmia, vastaa luontokysymyksiin, määrittää yleisön tuomia näytteitä ja tuottaa sisältöä ympäristökasvatukseen. Museo tekee myös tiiviistä yhteistyötä alueella toimivien luontoyhdistysten kuten kasvi-, hyönteis-, lintu-, sieni- ja kiviseuran kanssa.

Museotoiminta sai hiljattain toimintansa kehittämiseen kauan kaivattuja lisäresursseja, kun vuoden 2020 alussa tapahtuneen museolain uudistukseen myötä Museovirasto osoitti Tampereen Luonnontieteellisen museon alueelliseksi vastuumuseoksi. Tämä toi myös lisärahoitusta, jolla voitiin perustaa uusi tutkijantoimi vastuumuseotyöhön. Alueellisena vastuumuseona museon uusia vastuutehtäviä ovat nyt museokokoelmien saatavuuden parantaminen digitoinnin avulla (40% uuden

Kuva: Tuija Rikala



Luonnontieteellisen museon amanuenssi Tomi Kumpulainen ja alueellisessa vastuumuseotyössä hiljattain aloittanut tutkija Riikka Elo suunnittelemassa etäopetusmateriaalin kuvauksia.

Kuva: Heli Nousiainen

tutkijan työajasta), ympäristökasvatus (40% uuden tutkijan työajasta) sekä luontotiedon tarjoaminen koko Pirkanmaan alueella.

Vastuumuseotyössä uutena tutkijana aloitti vuoden alussa Riikka Elo, joka on taustaltaan maaperäeläinten monimuotoisuudesta biologian alalta 2019 väitellyt filosofian tohtori, sekä myös ympäristökasvatuksesta innostunut biologian opettaja. Hän on aiemmin työskennellyt kokoelmien, digitoinnin, tutkimuksen ja opetuksen parissa sekä Turun yliopiston eläinmuseossa että Helsingin yli-

opiston alaisessa Luonnontieteellisessä Keskusmuseos-
sa Luomuksessa.

KOKOELMIEN KÄTKÖT ESILLE DIGITOINNILLA

Tampereen luonnontieteellisen museon kokoelmista vain pieni osa on nähtävillä yleisnäyttelyssä Vapriikissa muun aineiston ollessa säilöttyinä kokoelmatiloihin. Alueellisen vastuumuseotyön myötä päästään aloittamaan kokoelmien digitointityö, ja siten saattamaan näytetiedot ja valokuvat sekä niihin kietoutunut historia päivänvaloon.

Tällä hetkellä museon kokoelmiin kuuluu noin 260 000 eliönäytettä, joten digitointityössä riittää sarkaa. Valtaosa näytteistä on hyönteisiä (noin 80% näytemäärästä), ja näiden lisäksi kokoelmissa on täytettyjä lintuja ja nisäkkäitä, näiden luurankoja, kalloja ja nahkapreparaatteja, sekä myös linnunmunia ja -pesiä, simpukankuoria, fossiileja ja mineraaleja.

Työvälineet eliönäytteiden digitointiin ovat verrattain edistykselliset, sillä luonnontieteellisten kokoelmien digitointiin on käytössä Luomuksen toimesta kehitetty ja vuodesta 2015 toiminnassa ollut Kotka-kokoelmatietokanta. Kotka-tietokan-



Museon kokoelmissa on monenlaisia eläin-, kasvi- ja sieninäytteitä, jotka vastuumuseotyössä digitoidaan vaiheittain. Näytevalokuvat tulevat saataville Suomen lajitietokeskuksen laji.fi-portaaliin ja museon nettisivuille.

Kuva: Saana Säilynoja. Vapriikin kuva-arkisto

taan digitoidaan näytetiedot sekä valokuvat (ne voidaan ottaa kerrosvalokuvaamalla). Nämä kokoelma-aineistot luovat pohjan Suomen eliölajitiedon yhteen kokoavalle Suomen lajitietokeskukselle eli laji.fi-portaalille (www.laji.fi). Portaali on tarkoitettu suurelle yleisölle, ja sinne voivat esimerkiksi koululaiset ja harrastajat tallentaa omia lajihavaintojaan ja valokuviaan. Näiden pohjalta portaalista pääsee esimerkiksi tarkastelemaan lajien (suuntaa antavia) levinneisyyskarttoja, ja se muodostaa myös mielenkiintoisen tieto- ja kuvapankin luonnon monimuotoisuuden tarkasteluun.

YMPÄRISTÖKASVATUSTA EDISTÄMÄÄN LUONTOINNOSTUSTA

Kokoelmien digitoinnin ohella toinen alueellisen vastuumuseotyön peruspilari on ympäristökasvatus maakunnan alueella. Museoiden yleisenä strategisena tehtävänä on opetus ja kasvatus, ja nämä ovat oleellinen osa luonnontieteellisen museon toimintaa: yleisönäyttely kertoo Pirkanmaan luonnosta ja antaa vinkkejä alueella sijaitsevista luontokohteista, museon yhteyteen kuuluu Tammerkosken luontopolku, museo järjestää lapsille suunnattuja teemapäiviä ja luontoleirejä, osallistuu luontoaiheisiin tapahtumiin ja museolta on lainattavissa opetuskokoelmia. Myös museon luokkaretkipaketit ovat suosittuja.

Alueellisessa vastuumuseotyössä on tarkoitus lähteä laajentamaan näiden toimintojen saataavuutta koko maakunnan alueelle sekä tuottaa myös uutta ympäristökasvatuksellista sisältöä niin itsenäisesti kuin yhteistyössä muiden alueella ympäristökasvatusta tekevien tahojen kanssa. Museolla on kehitteillä uutta pelillistä toimintaa, nettisivulle ja someen tuotetaan opetusmateriaaleja ja -paketteja esimerkiksi etäopiskelun tarpeisiin, ja alueen kouluihin ja lähiluontoon tehdään sekä konkreettisia että virtuaalisia etävierailuja biologian opetuksen puitteissa. Jo nyt museon uudet video-opastukset näyttelystä ja kokoelmien kätköistä sekä näihin liitetyt keskusteluosuudet ovat olleet suosittuja. Ne saanevat jatkoa tulevaisuudessa.

Kaikkiaan museon tavoitteena on lisätä luontoinnostusta kaikilla opetustasoilla aina alakoulusta lukioon. Lisäksi halutaan tavoittaa niitä ryhmiä, jotka usein jäävät ympäristökasvatuksen ulkopuo-



Tampereen luonnontieteellisen museon näyttelyssä pääsee mittaamaan itsensä ja vertaamaan, minkä linnun kokoinen olisi. Vastaavia toiminnallisia tehtäviä ja toimintoja tullaan alueellisessa vastuumuseotyössä ympäristökasvatuksen myötä kehittämään myös muun maakunnan alueella.

Kuva: Teppo Moilanen. Vapriikin kuva-arkisto

lulle, kuten ammatillisia opiskelijoita ja aikuisia ikään katsomatta. Keinoja tähän on esimerkiksi järjestää luontoon liittyviä teemapäiviä, lisätä retkeilyyn liittyvää toimintaa, tarjota elionäytteiden opetuskokoelmia lainattavaksi laajemmin maakunnan alueella, ja esimerkiksi luontoharrastukseen innoittamiseksi voisi olla mahdollista lainata harrastusvälineitä kuten kiikareita, perhoshaaveja ja suurennuslaseja, vaikka alueen kirjastoista.

LUONNONTIETEELLISTÄ MUSEOPALVELUA TARJOLLA MAAKUNTAAN

Alueellisella vastuumuseotyöllä pyritään tarjoamaan monipuolista luontotietoa ja yhteistyötä myös muulle kulttuurikentälle kuten alueella toimiville paikallismuseoille. Paikallismuseoilla voi olla



Kuva: Kaarina Davis

hallussaan luonnontieteellisiä materiaaleja, kuten kuivattuja kasvi- ja hyönteistauluja, siemenillä täytettyjä esineitä tai eläinten turkkeja, joiden tunnistukseen ja säilymiseen museo tarjoaa neuvontaa. Luonnontieteellinen museo myös määrittää yleisön tuomia eliönäytteitä, ja jos esimerkiksi tuholaisista, kuten hiiristä, turkis- ja kaarnakuoriaisista tai vaatekoista on harmia seutumuseolle, voi eläimet toimittaa tunnistettavaksi museolle, joka voi myös järjestää koulutusta tuholaisien torjumisesta.

Luonnontieteellinen museo tarjoaa myös vinkkejä paikallismuseoiden ja ulkomuseoiden luonnon monimuotoisuuden lisäämiseen. Paikallismuseot sijaitsevat usein kauniissa luontomiljöössä, jossa miellyttävän asiakaspolun luominen alkaa jo ulkomuseon pihapiiristä. Luonnontieteellinen museo voi tukea paikallismuseoita esimerkiksi antamalla neuvoja pölyttäjiä pitkin kesää houkuttelevista kasvi-istutuksista, perhosbaarin perustamisesta ja puun kantojen ja lahopuun käsittelystä ja säilyttämisestä esimerkiksi taideteosten muodossa. Erityisen merkittävää ja inspiroivaa alueellisessa vastuumuseotyössä on suunniteltujen toimintojen pitkäkestoisuus, sillä kyseessä ei ole vain lyhyt projektityö, vaan vakituinen toimi, jolla vahvistetaan pirkanmaalaisten luontosuhdetta ja ympäristötietoisuutta.



Perhosbaarit ja hyönteishotellit ovat yksi monista tavoista tukea luonnon monimuotoisuutta yksityispihoilla tai paikallismuseoiden pihapiireissä. Luonnontieteellinen museo tarjoaa asiantuntija-apua paikallismuseoille monimuotoisuuteen liittyvissä kysymyksissä.

Kuva: Tomi Kumpulainen, Tampereen luonnontieteellinen museo

VERTAISTUELLA VAUHTIA VAPAAEHTOISTOIMINTAAN

KULTTUURILUOTSITOIMINNAN VALTAKUNNALLINEN KEHITTÄMISHANKE

Katri Leppisaari

*Kirjoittaja työskenteli Tampereen kaupungin kulttuuri-
luotsitoiminnasta vastaavana museolehtorina vuosina
2017–2018 ja Kulttuuriluotsitoiminnan valtakunnallisen
kehittämishankkeen koordinaattorina 2018–2019.*

Kulttuuriluotsi, kulttuurikaveri, kulturlots, piristäjä, kulttuurikummi, kulturkamrat: Jyväskylässä vuonna 2006 aloitettu kulttuuriluotsitoiminta on innostanut aloittamaan kulttuurin saavutettavuutta tukevaa vapaaehtoistoimintaa jo yli 30 kunnassa. Vaikka nimi vaihtelee, tavoite on sama: vapaaehtoinen lähtee seuraksi kulttuurikohteeseen henkilölle, joka kokee lähtemisen muuten vaikeaksi. Tampereen kaupungin museopalveluiden Kulttuurikasvatusyksikkö TAITE on OKM:n tuella edistänyt kulttuuriluotsitoiminnan valtakunnallisen yhteistyön tiivistämistä vuosina 2016–2019. Viimeisimmässä hankkeessa tuotettiin käytännönläheisiä ohjeita kulttuuriluotsitoiminnan aloittamiseen ja innostettiin kuntien väliseen vertaistukeen.

Jyväskylän taidemuseon museolehtori Sirpa Turpeinen sai liikunnan vertaisohjaajakurssilla vuonna 2005 idean: Miksi vertaisohjaus ei toimisi myös museossa? Turpeisesta tuntui, että museon toimet saavutettavuuden ja esteettömyyden edistämiseksi kaipaivat tuekseen ihmisiä – kuntalaisia, jotka innostaisivat muita museoon. Vuonna 2006 koulutettiin ensimmäiset vapaaehtoiset tähän tehtävään. Kun Jyväskylässä vietettiin kulttuuriluotsien 10-vuotisjuhlia, myös Tampereen luotsit olivat paikalla ja toiminta oli levinnyt Suomessa noin 20 paikkakunnalle kuntien ja järjestöjen ylläpitämänä.

Museot osoittavat tukensa kulttuuriluotsitoiminnalle tarjoamalla vapaaehtoiselle ja asiakkaalle maksuttoman sisäänpääsyn tai alennuksen lipun

hinnasta. Vapaaehtoiset pääsevät opastuksille ja heidät kutsutaan avajaisiin. Kulttuuriluotsitoiminnan koordinaattorit pitävät käsissään moniammatillisen yhteistyöverkoston lankoja. Yhteistyöhön tarvitaan museoiden lisäksi kulttuuri, sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia sekä järjestöalan vapaaehtoistoiminnan osaajia, jotta tarve ja tarjonta kohtaavat.

Valtakunnallisessa kulttuuriluotsitoiminnan kehittämishankkeessa koordinaattoreille tarjottiin vertaistukea ja hyviä käytäntöjä vapaaehtoistoiminnan aloittamiseen ja koordinointiin. Hankkeen toteuttivat Tampereen kaupungin kanssa yhteistyössä Jyväskylän, Helsingin ja Vantaan kaupungit sekä Savonlinnan seudun Kolomonen ry ja Setlementti Louhela Järvenpäästä. Hankekoordinaattori vieraili kunnissa ja tarjosi tukeaan toiminnan aloittamista suunnitteleville kunnille, joihin Pirkanmaalta kuuluivat Orivesi ja Vesilahti.

HYVÄT KÄYTÄNNÖT JAKOON

Kulttuuriluotsitoiminnan aloittaminen edellyttää vapaaehtoistoiminnan tuntemusta, mutta ennen kaikkea kekseliäisyyttä soveltaa hyviä käytäntöjä oman kunnan tarpeisiin. Aloittaminen ei vaadi monen kymmenen vapaaehtoisen kouluttamista, vaan jo muutama aktiivinen vapaaehtoinen saa toiminnan alkuun. Koordinaatiosta voi huolehtia kunta tai järjestö tai vastuu vapaaehtoisten kouluttamisesta ja toiminnan koordinoinnista voidaan jakaa. Koordinoitua tukemaan hankkeessa tuotettiin tietokortit, koulutusmateriaali ja vinkkejä viestintään. Materiaali perustui koordinaattoreille ja vapaaehtoi-



Kulttuuriluotsi lähtee seuraksi museoon, jos yksin lähteminen tuntuu vaikealta.

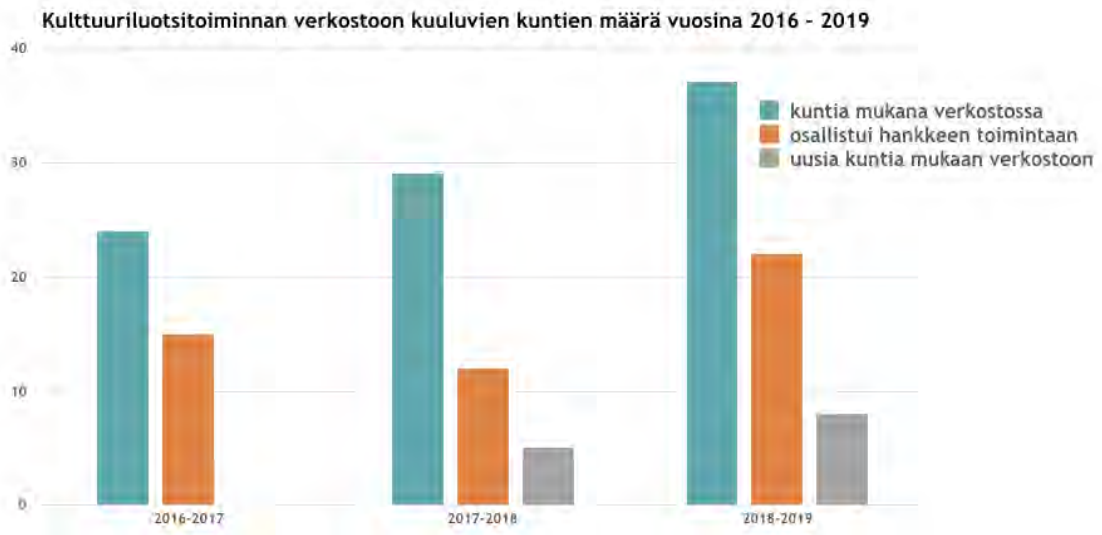
Kuva: Kaisa Sirén

sille eri puolilla Suomea järjestettyihin tapaamisiin. Tampereelle kokoonnuttiin asettamaan hankkeelle tavoitteet, Savonlinnassa keskusteltiin kunnan ja järjestöjen yhteistyön onnistumisista ja haasteista ja Rovaniemellä kuultiin vapaaehtoistoiminnan hyvistä käytännöistä ja pureuduttiin yhteistyöhön kulttuurialan ammattilaisten kanssa. Yhteistyötapaamisia täydensivät hankekoordinaattorin tapaamiset koordinaattoreiden, vapaaehtoisten ja asiakkaiden kanssa. Hankkeen toimintaan osallistunut Oriveden seudun kansalaisopiston rehtori Pia-Maria Ahonen kertoo, että Orivesi testaa vuonna 2020 kulttuuriluotsitoiminnan aloittamista pienin askelin ja koordinoinnista vastaavaa henkilöä etsitään parhaillaan. ”Hankkeen toiminta antoi tärkeää käytännönläheistä opastusta ja työkaluja luotsitoiminnan suunnitteluun ja käynnistämiseen. Kokemusten ja ideoiden jakaminen auttoivat hyvin pääsemään

alkuun”, Ahonen kommentoi.

Maaseutumaisissa kunnissa pääsyä kulttuuri-kohteisiin vaikeuttavat pitkät välimatkat. Museovierailujen lisäksi hankkeessa tarjottiin malleja museosisältöjen tuomiseen koteihin ja palvelusiköihin vapaaehtoisvoimin. Järvenpäässä järjestetyssä Skype-koulutuksessa tutustuttiin Kulttuuri kyläilee -toimintaan, jossa kulttuuriluotsit vierailevat Järvenpään taidemuseon teosten kanssa ikäihmisten kodeissa. Kulttuuriympäristöön tutustumista tukemaan puolestaan laadittiin koulutusmateriaali kulttuurikävelysten järjestämisestä yhdessä jyväskyläläisten kulttuuriluotsien kanssa.

Kulttuuriluotsit kokoontuivat keskustelemaan vapaaehtoisten tarpeista Jyväskylässä ja Tampereella järjestetyissä työpajoissa. Vapaaehtoiset kiittelivät museohenkilökunnan positiivista suhtautumista ja tuen tarjoamista toiminnalle. Tampereella



Kulttuuriluotsitoiminnan valtakunnalliseen verkostoon kuuluu kuntia, joissa toimintaa järjestetään tai sen aloittaminen kiinnostaa.

kulttuuriluotsit ovat osallistuneet myös Vapriikin kuva-arkiston, Kokoelmakeskus Ruskon ja Pirkanmaan maakuntamuseon Kulttuuriympäristöyksikön toimintaan. Tämä ei olisi mahdollista ilman museoalan ammattilaisten vapaaehtoistoiminnan tukemiselle osoitettua työaikaa. Kulttuuriluotsitoiminnalla on potentiaalia kehittyä tukemaan kulttuuri- ja

museopalveluiden saavutettavuutta entistä tehokkaammin ja jatkossa yhteistyötä museoiden kanssa haluttaisiin tiivistää entisestään. Kuten kulttuuriluotsitoiminnassa vuonna 2006 aloittanut Pirkko Rissanen hankkeen blogiin kirjoittamassa tekstissään kiteyttää: ”Kohteena oleminen ei vapaaehtoista niinkään kiinnosta, mukana oleminen sitäkin enemmän.”



Kulttuuriluotsitoiminnan kehittämishankkeen tuotama materiaali on saatavilla Kansalaisareena ry:n sivuilla osoitteessa www.kansalaisareena.fi/luotsit

Kirjoituksia Kulttuuriluotsitoiminnan valtakunnallisen kehittämishankkeen edistymisestä voit lukea Kulttuuriluotsin matkassa -blogista: www.kulttuuriluotsinmatkassa.blogspot.com

Yhteistyötä Pirkanmaan kulttuuriympäristön hoidossa, MAAHANMUUTTAJAT TALKOILEMASSA

Kretta Lesell

Kirjoittaja on Pirkanmaan maakuntamuseon arkeologi

Pirkanmaalla on satoja arkeologisia kohteita ja rakennuksia, jotka tarvitsevat hoitoa. Monet arkeologiset kohteet metsittyvät, eivätkä ole havaittavissa maastossa ilman jatkuvaa pensaikkojen ja muun kasvillisuuden poistamista. Ilman hoitoa niistä tulee vähitellen näkymättömiä ja unohtettuja. Aikaisemmin karjan laiduntaminen piti huolen kasvillisuudesta, mutta nykyisin näin ei enää ole. Myös monet arvokkaat rakennukset tarvitsevat huoltoa ja korjausta, ilman sitä edessä voi olla vähittäinen rappeutuminen ja lopuksi niiden purkaminen ja rakennuksen menetys.

Aikaisemmin Museovirasto hoiti arvokkaimpia muinaisjäännöksiä ja niiden ympäristöä, mutta valitettavasti tämä lopetettiin rahoituksen puutteessa, jonka jälkeen kohteet ovat metsittyneet uudestaan. Pirkanmaan maakuntamuseon Adoptoi monumentti -ohjelman piirissä on parikymmentä hoitokohdetta, mutta se on vain pieni osa hoitoa tarvitsevista kohteista ja usein ohjelman piirissä hoidettavat kohteet ovat melko pieniä.

Pirkanmaan maakuntamuseon kulttuuriympäristön hoidon leiri on järjestetty yhteistyössä Museoviraston ja Metsähallituksen luontopalvelujen kanssa. Leiri on ollut useimmiten Valkeakosken Sääksmäen Rapolan ja Voipaalan kartanoiden ympäristössä. Leirillä on voitu hoitaa isompia kohteita ja hoitotyötä on opeteltu luennoilla ja talkoilla. Talkoita ja hoitajia tarvitaan kuitenkin koko ajan lisää.

Suomen luonnonsuojeluliitolla on ollut Pirkanmaalla Kolu -hanke (Kotouttavaa luonnonhoitoa), jossa hoidettavia luontokohteita ovat esimerkiksi maaseudun perinneympäristöt

ja muut uhanalaisten lajien elinympäristöt. Vieraslajeja, kuten jättipalsamia ja lupiinia, poistetaan erityisesti alueilla, joilla ne uhkaavat merkittäviä luonnonarvoja. Luontoa hoitavat maahanmuuttajat yhdessä paikallisten ihmisten kanssa. Luonnonhoitotapahtumissa opitaan suomen kieltä ja tutustutaan luontoon, maaseutuun sekä erilaisiin kulttuureihin.

Vuonna 2019 Kolu -hanke teki yhteistyötä Pirkanmaan maakuntamuseon kanssa kahdessa talkootapahtumassa. Museossa koettiin tärkeäksi osallistua maahanmuuttajien kotouttamiseen ja kertoa heille Suomen esihistoriasta ja historiasta ja tutustuttaa heidät maakunnan arkeologisiin kohteisiin ja kulttuuriympäristöön. Keväällä Kolun talkooporukka reippaili Kangasalan Vääksyn kartanon alueella, jossa hävitettiin jättipalsamia. Tapahtumassa olivat mukana myös Tampereen seurakuntien TUPA-toiminta ja Kangasalan luontory. Maakuntamuseon Adoptoi monumentti -leiri talkoili samalla alueella syksyllä 2017, joten oli erityisen hienoa nähdä, että hoitotyö alueella jatkui.



Rapolan pääportti talkoiden alussa.



Rapolan pääportti talkoiden jälkeen.

Maakuntamuseo oli mukana talkoissa kertomassa paikan historiasta. Sarsan kiviakautisen asuinpaikan ja Vääksyn kartanon maisemista kerrottavaa olisi riittänyt pidemmäksikin aikaa. Sarsa kuuluu Suomen merkittävimpiin kivikauden kohteisiin, ja Vääksy on tunnettu mm. Kaarina Hannuntyttären asuinpaikkana. Helteisessä kelissä suoritettuna talkoilun päälle syötiin soppaa Pohtiolammen sääksikeskuksella, ja koettiin reipas mutta oikeinajoitettu ukkosmyrsky.

Syksyn talkoiden arkeologiseksi kohteeksi valittiin Valkeakosken Rapola, jossa on mahdollista talkoiden lisäksi tutustua alueen monimuotoiseen kulttuurimaisemaan. Sääksmäen seutu tunnetaan rautakaudelta asti jatkuneen maanviljelyksen muokkaamasta hämäläisestä kulttuurimaisemastaan sekä rikkaista perinnebiotoopeistaan. Ra-

polanharjulla sijaitsee vaikuttava muinaislinna ja lukuisia muita muinaisjäänneksiä kuten Rupa-kallion, Voipaalan, Hirvikallion ja Matomäen kalliomistot, muinaispelto sekä asuinpaikkoja ja kolme kuppikiveä. Linnavuoren juurella ovat kehittyneet ja eläneet eri vaiheitansa Rapolan ja Voipaalan historialliset kartanot keskiajalta lähtien.

Kauniina syksyisenä päivänä Rapolaan saapui bussillinen maahanmuuttajia. Aluksi tutustuttiin Voipaalan taidekeskukseen ja kartanoon sekä sen puutarhan historiaan. Sitten syötiin erinomaista keittoa, jonka jälkeen jaksettiin kavuta Rapolan harjulle. Samalla kerrottiin alueen esihistoriasta ja historiasta. Lopuksi päädyttiin Linnavuoren pääportille, joka oli tärkein talkookohteemme. Siellä poistettiin vesakkoa ja muuta kasvillisuutta laajalta alueelta. Pientä puuta kaatui runsaasti ja sitä kerät-

tiin valtaviksi kasoiksi. Talkoissa saatiin todella hyvin esille kivirakenteet eli pääportti ja siitä lähtevät kivimuurit. Työn touhussa tutustuttiin myös moneen uuteen ihmiseen, joita oli useasta eri maasta. Harjulla kuului iloista puhetta usealla eri kielellä. Kasvillisuutta ehdittiin poistamaan myös muualta linnavuoren rakenteista. Samalla kun raivasimme lehtipuuvesakkoa ja pensaikkoa muinaislinnan kivivalleilta ja niiden ympäristöstä, mutta varmasti myös väsynyt, vapaaehtoisjoukko palasi Voipaalan kartanon pysäköintipaikalle, jossa bussi odotti heitä.

Päivä oli erittäin onnistunut ja uskon, että myös talkoilijat nauttivat siitä. Tämä on hieno ja konkreettinen tapa tutustuttaa maahanmuuttajat Suomen luontoon, kulttuuriympäristöön historiaan ja esihistoriaan ja tuskin mitkään muut paikat sopisivat siihen paremmin kuin Rapola ja sen ympäristö ja Kangasalan Sarsa. Onhan Suomen tasavallan kolmas presidentti Pehr Evind Svin-

hufvud syntynyt Rapolassa ja Sarsassa on ollut asutusta jo kivikaudelta lähtien. Molemmat ovat Suomen tärkeimpiä arkeologisia kohteita, joissa on asunut merkittäviä henkilöitä, jotka ovat vaikuttaneet historiaan. Molemmat kohteet ovat tärkeitä myös maiseman ja luontonsa takia.



Innokkaita talkoilijoita.

Kuvat: Heidi Kormanen/Suomen luonnonsuojeluliiton Pirkanmaan piiri ry



Paikan henkeä etsimässä

– rakennustutkija palveluksessa

Anna Lyyra-Seppänen

Kirjoittaja on Pirkanmaan maakuntamuseon uusi rakennustutkija

Rakennustutkijan työpöydällä on pino lausuntoasioita, kasa kokouskutsuja, lista neuvontapuheluita, pinkka raportteja kommentoitavaksi. Pöydän kulmalla avustushakemuksia arvioitavaksi sekä suunnitelmia alueellisen museotoiminnan ja Adoptoi monumentti -ohjelman tiimoilta.

Pirkanmaan maakuntamuseolla on tämän vuoden alusta uuden museolain mukainen alueellisen vastuumuseon asema. Oma tehtäväni rakennustutkijana osana maakuntamuseon tiimiä keskittyy rakennetun kulttuuriympäristön ja maiseman vaalimiseen. Usein se tarkoittaa kaavahankkeeseen tai rakennuslupaan liittyvää lausuntoa tai neuvottelua. Usein myös inventointien ja muiden selvitysten ohjaamista tai kansalaisten neuvontaa rakennusperinnön kysymyksissä. Rakenteisiin, kuntoasioihin ja korjaamiseen liittyvät pulmat jätän suosiolla perinrerakennusmestariimme Anne Uosukaisen pähkäiltäväksi, ja häneltä saa lausuntotapauksiin arvokasta sivustatukea. Oma alueeni viranomaistehtävässä on eteläinen Pirkanmaa. Museon alueellisen roolin myötä pääsen osallistumaan myös museotoiminnan kehittämiseen koko maakunnassa.

Rakennustutkijan työviikko on varsin monipuolinen. Lausunnon kirjoittaminen ja selvityksiin tutustuminen kysyvät kärsivällisyyttä ja mieltymystä kirjalliseen ilmaisuun. Pirkanmaalaisten yhteydenotot ja neuvonpito eri viranomaisten kesken taas ovat parhaimmillaan innoituksen ja vuorovaikutuksen lähteitä. Koronakevään aikana on käynyt selväksi, että aineistot liikkuvat ja kokoukset hoituvat yhtä kivituttomasti verkossa kuin toimistolla. Ehkä jopa tehokkaammin. Rakennustutkijan käyttämä aineisto on moninaista: tutkittavan paikan luonteen selvittämiseksi tarvitaan niin karttoja, ilmakuvia, kaavodokumentteja kuin rakennuspiirustuksia. Hy-



Korona-keväänä kenttätyö näytti myös tältä. Kauppa-keskusta tutkimassa Tampereen Hervannassa.

vätkään valokuvat ja muut tiedot eivät aina riitä välittämään kuvaa kokonaisuudesta, siitä mikä tekee ”paikan hengen”. Siksi on edelleen tärkeää mahdollisuuksien mukaan päästä käymään tutkitavassa kohteessa. Maastokäynnit ovatkin tämän työn suola. Paikan päällä näkee parhaiten, millaiset ovat kunkin rakennuksen mittasuhteet ja miten rakennukset liittyvät ympäristöönsä. Samalla tulee opiskelleeksi uutta pääomaa muidenkin vastaavien kohteiden kanssa hyödynnettäväksi.

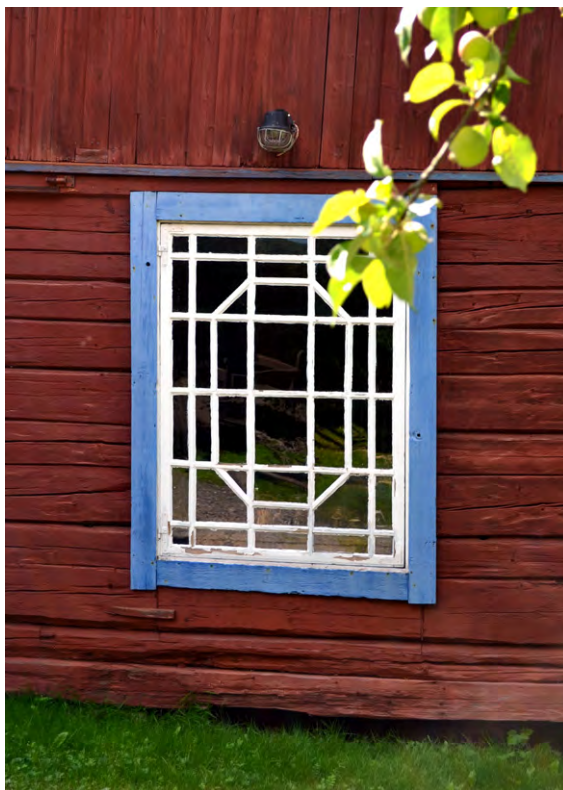
Yhtä lailla verkossa liikkuvat kollegoiden pohdintatuki ja esimerkit muita maakuntia myöten.

Alueellisten vastuumuseoiden valtakunnallinen verkosto on kullannarvoinen tietolähde eri rakennustyyppien käsittelystä suojelumielessä. Viime aikoina verkostoa ovat puhuttaneet esimerkiksi tehtaaniiput, muuntamot ja muraalit – kaikki uhanalaisia tai nousevia kiinnostavia elementtejä maisemassa.

TUTKIMUSTEHTÄVÄNÄ ARVOT

Jos rakennustutkijan työnkuva perkaa perusteellisemmin, siinä hahmottuu kaksi loputtoman kiinnostavaa toimintaa, rakentaminen ja tutkiminen. Rakentaminen tarkoittaa tässä tapauksessa kaikkea rakentamalla aikaansaatuja ympäristöä. Rakennettu ympäristö pitää sisällään niin tiiviit kaupunkikorttelit, pitkin maakuntaa ripotellut taajamat kuin laajat maaseutumaisemat kyliseen ja tilakeskukseen – jokaisessa omat erityispiirteensä löydettävänä. Voiko mikään olla kutkuttavampi yhdistelmä taidetta, insinööriosaaamista ja inhimillisiä pyrkimyksiä kuin rakentamalla aikaansaatu ympäristö?

Entäpä sitten tutkiminen. Itseäni on koko uran viehättänyt ajatus, että rakennustutkimuksen lähteet ovat perinteisten arkistojen lisäksi out there, siis itse rakennukset pitkin katuja ja tantereita.



Arvo voi löytyä pienistä yksityiskohdista tai isosta kokonaisuudesta. Ikkunahelmi Nokian Sarkolassa.

Rakennustutkijan tehtävänä on selvittää, mitä mikäkin rakennettu ympäristö tarkoittaa, miksi rakennukset ovat juuri sellaisia kuin ovat. Tähän tarvitaan paitsi omanlaista ympäristönlukutaitoa, sitä ”rakennustutkijan silmää”, myös kykyä kysyä arkistolähteiltä oikeita kysymyksiä. Vanhat valokuvat tai vaikkapa kunnallisen päätöksenteon asiakirjat voivat kertoa ainutlaatuisia yksityiskohtia rakennushistoriasta. Rakennuksen olemusta määriteltäessä perimmäisenä tutkimuskysymyksenä ovat oikeastaan arvot. Maakuntamuseon lausuntoa valmistellessaan rakennustutkija paneutuu erittelemään, mitä kulttuurihistoriallisia arvoja kukin rakennus ilmentää, ja kuinka voimakkaasti ja millä tavoin nämä arvot näkyvät rakennuksen nykytilassa.

ONNEN HETKIÄ

Rakennustutkija on ilman muuta intohimoamatti. Itselleni johdattajana alalle toimi Suomen valtion palkkaama orava, joka opasti isän kanssa kesäretkelle lähtenytä ekaluokkalaista Helsingin Seurasaaren kiehtoviin taloihin ja pihapiireihin. Uskoakseni silloin sain jo aavistuksen rakennetun ympäristön moniulotteisuudesta ja siitä, mitä kaikkea

Ulkoilmataide on nouseva ilmiö kaupunkikuvassa. Mitä kertovat graffitit Tampereen Santalahdessa?





Pientaloalueilla piha on yhtä tärkeä tekijä kuin talokin. Pyynikki, Tampere.

talot voivat kertoa. Myöhemmin opinnoissa saadut tiedot historiasta, taidehistoriasta, arkkitehtuurista, pedagogiikasta ja yhteiskuntatieteistä ovat laventaneet ja syventäneet näkökulmaa. Ainakaan tällä hetkellä rakennustutkijan työhön ei ole suoraa pohjakoulutusta, vaan alalla on asiantuntijoita monella eri taustalla, minkä näen rikkautena.

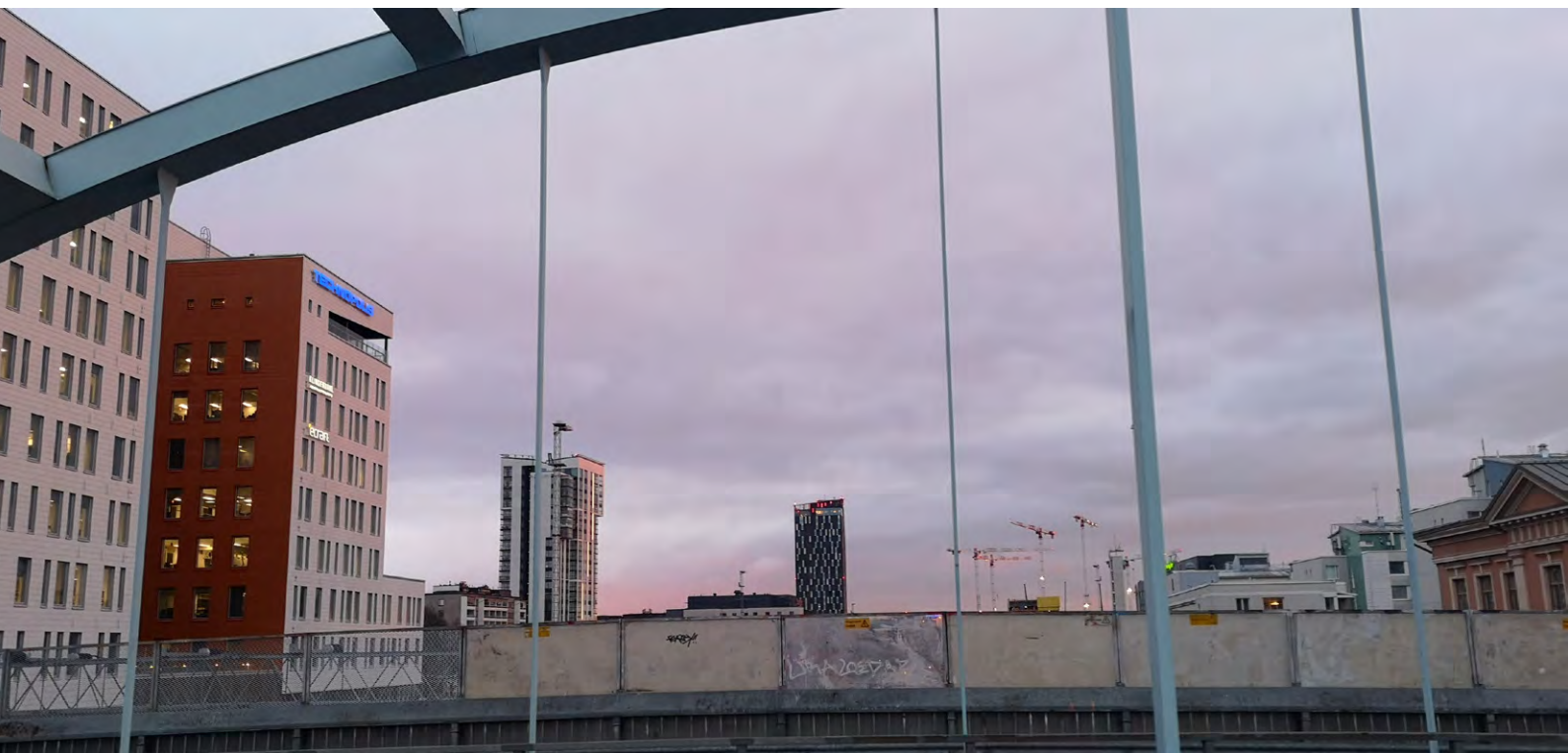
Milloin rakennustutkija sitten on onnellisimmillaan? Maastotarkastuksella kamera kaulassa maaseudun sydämessä tai kaupungin vilinässä? Piirustusarkistossa mikrofilmejä rullatessaan? Kimurantin lausuntoasian päättyessä suojeluratkai-

kerrostalossa asuneen nekalalaisen kanssa, Sara Hildénin taidemuseon mielenkiintoinen suunnitteluhistoria, huikaisevat maisemat Viinikan jätevesisiilon katolta, purettavan porilaisen oluttehtaan sokkelot ihmeellisine sammioineen tai syksyyn hiljentyvä vesilahtelainen kylämaisema. Vaikuttava ympäristö voi olla melkein mikä tahansa, missä hyvä suunnittelu, maiseman huomioiminen ja eletty elämä lyövät kättä ja paljon puhuttu kerroksellisuus tulee todeksi. Hyvä rakennettu ympäristö kertoo aina jonkun tarinan, ison tai pienen. Oletko valmis kuuntelemaan?

suun? Varmaan näitä kaikkia. Olen saanut työssäni tutustua mitä hienoimpiin ympäristöihin, joita ei todellakaan voi arvottaa keskenään järjestykseen. Inventointikohteista ja lausuntoa varten tekemistä maastokäynteistä mielen sopukoihin ovat painuneet vaikkapa Pitkäniemen puiston erityinen tunnelma, juttutuokio ikänsä samassa puu-

Lähivuosikymmeninä Tampereen ratapiha ja aseman seutu tulevat muuttmaan hätkähdyttävän paljon. Kevätiltainen näkymä Erkkilänsillalta etelään.

Kuvat: Anna Lyyra-Seppänen



Yleisötyötä koronan aikaan

Tähtitalvikki Poikajärvi

Kirjoittaja on Museokeskus Vapriikin tiedottaja

Maaliskuussa 2020 museot joutuivat odottamattomaan tilanteeseen, kun koronaviruksen leviäminen pakotti sulkemaan ovet. Lupaavasti alkanut näyttelykevät pysähtyi kuin seinään. Vapriikissa oli juuri laskettu ennätysmäärä kävijöitä tammi- ja helmikuussa, ja odotettavissa oli kaikkien aikojen vuosi. Marraskuussa avattu Ostia-näyttely innosti asiakkaita. Lisäksi kesäkuussa avattaisiin luonnontieteellinen Apinat -kädellisten tarina -näyttely, joka varmasti vetäisi lapsiperheitä museoon ympäri Suomen.

Kun ovet suljettiin ja hiljaisuus levisi Vapriikin ennen kuhiseviin näyttelytiloihin, henkilökunnan oli pysähdyttävä uuden äärellä. Mikä on nyt teh-

tävämme? Kokoelmissa ja tutkijoilla vastaus oli helppo, oma työ jatkui ennallaan ja lisäksi piti tallettaa koronakevät tuleville polville. Mutta entäpä yleisötyö ja markkinointi?

SÄILYTÄ YLEISÖSI

Vapriikissa päädyttiin nopeasti siihen, että yleisöön on pidettävä yhteyttä poikkeusoloista huolimatta. Jossakin vaiheessa päästäisiin jälleen avaamaan, ja sitä varten oli hyvä pitää yleisön kiinnostus tarjontaan yllä. Lisäksi neljän seinän sisälle jääneet ihmiset kaipasivat uudenlaista viihdettä - sisältöjä nettiin ja somekanaviin. Myös positiivisille uutisille oli tilausta.

Vapriikki olikin ensimmäisten museoiden joukossa tarjoamassa virtuaalisia museokierroksia Instagram- ja Facebook-kanavillaan. Osa museoväestä pohti, syökö virtuaalikierros väkeä



Näyttelypäällikkö Marjo Meriluoto museolehtori Iita Kulmalan haastateltavana koululaisille suunnatussa striimissä. Aiheena on antiikin Ostia.

Kuva: Tähtitalvikki Poikajärvi

aidoilta kierroksilta, kun päästäisiin avaamaan. Viestinnässä oltiin kuitenkin sitä mieltä, että aitoa elämystä on mahdoton peitota ruudulla nähdyllä kierroksella. Päinvastoin, kurkkaus näyttelyyn videolla houkuttaa tulemaan paikan päälle, kun se on mahdollista. Näin syntyivät vartin-puolen tunnin opastukset näyttelyihin, ja yleisölle tarjottiin kiinnostavia välähdyksiä esineisiin ja tapahtumiin mm. Teatterikaupunki-näyttelyssä.

Myös tiedotusvälineet etsivät kumppaneita sisällöntuottajiksi. Vapriikki teki yhteistyössä YLE:n kanssa Syntinen satamakaupunki -erikoiskierroksen Ostia-näyttelyyn (leikattu versio!) ja Aamulehden kanssa tuotettiin luentoja. Ohjelmien suosio yllätti. Tavoitettiin useita tuhansia katsojia. Asiakkailta alkoi virrata kiitollista palautetta: lisää tätä, voi kun olisitte jo auki!

YHTEISTYÖTÄ JA AVUNANTOA

Etäopetukseen joutunut koulupuoli kaipasi myös apuja kaupungin kulttuuritoimijoilta. Kasvatus- ja opetusjohtaja pyysi verkkosisältöjä, joita luokat voisivat hyödyntää opetuksessa. Tampere perusti nettisivuilleen oman videokanavan kouluille, ja Mediakoulun väki ryhtyi striimaustiimiksi. Vapriikkiin perustettiin studio tyhjäksi jääneeseen pedatilaan. Sinne olivat tervetulleita kaupungin toimijat vetämään koululaisille sopivaa ohjelmaa.

Viikossa saatiin lähetykset käyntiin, ja Vapriikin museolehtori ryhtyi kanavaemännäksi juontamaan ja opastamaan. Museot tarjosivat kanavalla opastettuja kierroksia ja asiantuntijachatteja.

MITÄ MUSEOSSA TAPAHTUU, KUN LIPPUKASSA ON KIINNI?

Poikkeusaika teki selväksi sen, että monelle museot ovat paikka, joissa myydään lippuja näyttelyihin. Nyt tuntui sopivalta raottaa verhoa kulissien taakse, ja avata yleisölle myös museotyön vähemmän näkyviä osia.

Vapriikin somessa aloitettiin sarja, joka esitteli kokoelmatyötä, näyttelyiden rakentamista ja



Dosentti Katariina Mustakallio valmistautuu luennoimaan Aamulehden lukijoille live-lähetyksessä.

Kuva: Tähtitalvikki Poikajärvi

tutkijan työtä. Päästiin kurkistamaan luonnontutkijan seurassa hyönteislaatikoihin ja arkeologi esitteli esinelöytöjä Pirkanmaalta. Monelle tuli varmasti yllätyksenä se, että näyttelyt saattavat työllistää tutkijaa jopa viisi vuotta ennen avaamista. Tai että suljetussa museossa paukuivat vasarat, kun uusia näyttelyitä rakennettiin, vaikka vielä ei tiedetty, milloin ne avautuvat.

Tätä kirjoittaessa koronakevät on edelleen käynnissä. Eletään epä tietoisuudessa siitä, milloin paluu normaaliin on mahdollista. Markkinoinnissa mietittävää myös se, miten ihmiset reagoivat, kun museoon taas pääsee. Uskaltavatko tulla, vai pelottaako tartuntavaara?

Museoiden nousukausi on nyt vastatuulella. Voi olla, että kävijämäärät romahtavat, ja kestää kauan, ennen kuin ne palaavat tammikuun tasolle. Mutta voi toisaalta olla niinkin, että koronan jälkeen kotimaan matkailu kokee ennennäkemättömän nousun, ja museot täyttyvät ihmisistä, jotka olisivat ennen lentäneet lomallaan Kreikkaan. Kenties tuttu ja turvallinen kotiseutu houkuttaa nyt enemmän, ja huomataan, että elämyksiä on täälläkin.

Koronan jälkeisessä ajassa on myös pohdittava, jääkö yleisötyöhön pysyvästi poikkeusaikana opittuja käytäntöjä. Ehkä haluamme striimata jatkossakin, ainakin erityisryhmille, jotka eivät pääse museoon muuten. Ainakin meillä on tämän jälkeen tekniikka hallussa!

Kulttuuriympäristö ilmastonmuutoksessa

- Mitä museot voivat tehdä

Miinu Mäkelä

kirjoittaja on Pirkanmaan maakuntamuseon rakennustutkija

Otsikko keskustelutti panelisteja toukokuussa 2019 Tampereella järjestetyillä valtakunnallisilla museopäivillä. Ja kyllä, museotkin voivat tehdä paljon. Museopäiviltä kotiinviemisiksi lähti ideoita ilmastovastuullisempaan museotyöhön.

Pirkanmaan maakuntamuseon järjestämä paneelikeskustelu keräsi kymmeniä museoammatilaisia aikamme polttavimman kysymyksen ääreen. Varsinaisessa paneelissa ajatuksia vaihtoivat osastonjohtaja Mikko Härö Museovirastosta, projektipäällikkö Irma Rantonen Ekokumppaneista, museonjohtaja Juhani Ruohonen Satakunnan museosta, perinnerakennusmestari Anne Uosukainen Pirkanmaan maakuntamuseosta, professori Soile Veijola Lapin yliopistosta sekä museotoimenjohtaja Heli-Maija Voutilainen Keski-Suomen museosta. Keskustelua johtivat yliarkkitehti Iida Kalakoski Museovirastosta ja yksikön päällikkö Tuija-Liisa Soininen Pirkanmaan maakuntamuseosta. Paneelin päätteeksi yleisö avarsi aihetta omilla kokemuksillaan, jolloin keskustelu laveni kulttuuriympäristökysymyksistä koko museotyöhön.

RIITELEVÄTKÖ ILMASTONMUUTOKSEN TORJUNTA JA KULTTUURIYMPÄRISTÖN ARVOT?

Keskustelun aluksi pohdittiin ilmastonmuutoksen torjunnan ja kulttuuriympäristön suojelun välisiä ristiriitoja. Ilmastonmuutoksen hillintään liittyvät muutokset on tähän asti herkästi nähty kulttuuriympäristön arvoja heikentävinä. Aurinkopaneelit eivät sovi arvokkaiden rakennusten julkisivuihin,



Aurinkopaneelit puhuttavat.

Kuva: Juhani Koskinen, Vapriikin kuva-arkisto

tuulivoimat tuhoavat maisema-arvoja ja yhdyskuntarakenteen tiivistäminen on ristiriidassa kaupunkikuvallisten arvojen kanssa.

Tässä tilanteessa todettiin tarvittavan ajatustavan muutosta molemmin puolin. Uusiutuvaan teknologiaan liittyviä rakenteita katsoessamme voisimme opetella ajattelemaan, että maiseman kauneus on myös sen ekologisessa kestävyudessa. Esimerkiksi aurinkopaneelit ovat oman aikamme merkkejä rakennuksissa. Ne kertovat ympäristön tilaa koskevista huolesta ja ongelman ratkaisutavoista.

Toisaalta esimerkiksi korjausrakentamisessa pitäisi laskea hankkeiden kokonaisvaikutuksia ja arvioida, olisiko kunnostaminen ja olemassa olevan materiaalin elinkaaren jatkaminen kuitenkin lopulta ilmastoystävällisempää kuin kaiken uusiminen. Vanhassa rakennustekniikassa ja materiaaleissa on hyviä, toimiviksi koeteltuja ja ekologisia vaihtoehtoja. Ne saattavat pitkällä tähtäimellä osoittautua kestävimmiä ja turvallisimmiksi ratkaisuksi myös tulevaisuudessa. Ongelmallisimmaksi todettiin modernin rakennusperintö, joka on usein vaikeasti



Vanhan kunnostaminen on ekologinen ratkaisu.

Kuva: Veli-Matti Parkkinen, Vapriikin kuva-arkisto

korjattavaa ja teknisesti haastavaa. Tätäkin kulttuuriperintöämme on kuitenkin tärkeä säilyttää sekä sen sisältämien arvojen että materian hyödyntämisen näkökulmista.

Yleisesti todettiin, että kulttuuriympäristön ja ilmastonmuutoksen rajoittamisen suhteesta on kyllä olemassa tutkimustietoa. Sellaista aineistoa, jossa huomioitaisiin myös kulttuuriympäristön suojele, ei kuitenkaan juuri ole. Kulttuuriympäristön suojelun näkökulma jää ilmastonsuojelua koskevan keskustelun ja ratkaisumallien ulkopuolelle, vaikka kulttuuriperinnön pitäisi olla osa ilmasto-ongelman

ratkaisua ja yksi päätöksiä tehtäessä huomioitava arvotekijä.

Museoiden tehtävä on kulttuurin, teknologian ja ekologian yhdistäminen, ja siinä roolissa museot osallistuvat luontevasti ilmastonmuutoksen käsittelyyn. Myös museoiden kulttuuriympäristötyössä toimivat asiantuntijaviranomaiset voivat huomioida ilmastonmuutoksen hillitsemisen päätöksenteossa. Museoviraston toivottiin kuitenkin linjaavan näitä maankäyttöhankkeisiin liittyviä ratkaisuja.



KULTTUURIYMPÄRISTÖN HOITO HOITAA MYÖS ILMASTO-ONGELMAA

Keskustelun toiseksi pääteemaksi oli valittu kulttuuriympäristön ekologisesti kestävä ylläpito. Monet suomalaiset hoitavat arjessaan yhteistä kulttuuri-perintöämme kunnostamalla vanhaa rakennuskantaa ja tekevät samalla muitakin ilmastonmuutoksen hallintaa tukevia ratkaisuja elämässään. Heidän kuluttamisensa ja elämäntapansa ovat maltillisia ja materiaalien käyttönsä kestävä. Perinnerakennusten hoitajat opettelevat uusia taitoja, suhtautuvat korjaamiseen positiivisesti ja kunnostavat yleisestikin vanhaa, viljelevät itse osan ruoastaan, kierättävät ja ostavat käytettyä sekä kasvattavat myös lapsensa näihin arvoihin.

Säilyttävä korjaaminen on lähellä kiertotalouden trendejä. Jotta yhä uusia ihmisiä saataisiin mukaan tähän ympäristölle ja rakennusten suojelulle suotuisaan elämäntapaan, ei ehkä pitäisikään puhua pe-

rinnerakentamisesta vaan säilyttävistä menetelmistä. Ratkaisuista jotka säästävät, luontoa, kukkaroa ja kulttuuriympäristöä. Edetä positiivisen kautta.

MUSEO – KIMMOKE LÄHIMATKAILUUN

Monilla museoiden arkisilla ja pienillä teoilla voi vaikuttaa ilmastonmuutoksen torjuntaan. Yksi sekä museoihin että ilmastonmuutokseen läheisesti kytkeytyvä asia on matkailu, joka olikin paneelikeskustelun kolmas teema. Matkailu, erityisesti lentäminen ja kaukomatkat, kuormittavat ympäristöämme yhä kiihtyvää tahtia. Museot tuovat jo olemassaolollaan kaukomatka-kohteille lähimatkailuvaihtoehtoa. Pitkän viipymän lähimatkat ovat ympäristövaikutuksiltaan kestävimpiä.

Järjestämällä esimerkiksi opastettuja kulttuuriympäristöretkiä kestäville kulkutavoilla tarjotaan lähialueen asukkaille yhä useampia syitä viettää vapaa-aikaa kotikulmilla. Samalla myös sitoutetaan ihmisiä omaan kotiseutuunsa. Turismi omassa arkiympäristössä tai mikromatkailu vaikka itselle vieraaseen kulmakuntaan omalla paikkakunnalla antavat hienoja kokemuksia. Entä jos paikalliset taiteilijat kulkisivat matkailijoiden kanssa? Tuloksena voisi olla ympäristön havainnointia, jossa yhtyisivät matkailu ja kulttuuri.

Suomalaiset perinteet, esimerkiksi huussi, voisivat olla ilmastonmuutoksen hillitsemisessä hyviä juttuja. Tällaisia toimintatapoja kannattaa



Lentäen ulkomaille? Oman kotiseudun museot tarjoavat ilmastoystävällisen vaihtoehtoa.

Kuva: Reetta Lepistö, Vapriikin kuva-arkisto





Museopäivillä palkittiin ansioituneita museoita. Voittajien on helppo tuulettaa.

Kuva: Teppo Moilanen, Vapriikin kuva-arkisto

levittää myös maailmanlaajuisesti. Innovaatiovaihto tapahtuu usein omien kokemusten ja kohtaamisten kautta. Matkailu tuo siis hyvääkin. Matkailukonseptiin on myös muodikasta ja hyödyllistä ottaa mukaan esimerkiksi jonkin paikan kunnostamisen lomaohjelman osana.

Matkailun volyymit ovat kuitenkin välillä liian suuria. Korkea kävijämäärä johtaa ympäristön kulumiseen, tulivat kävijät sitten kaukaa tai läheltä. Hyviä asioita ovat kulttuurisesti kestävä matkailu, hallittu kuluttaminen ja tulojen palautuminen kohteeseen.

YLEISÖSTÄ KUULUI MUSEOKENTÄN ÄÄNI

Lopuksi keskustelua kiinteästi seurannut yleisö pääsi ääneen. Todettiin, että museoiden omassa toiminnassakin on paljon kehitettävää ilmastomme hyväksi. Suuret museot kuluttavat esimerkiksi runsaasti energiaa. Museo voi näyttää esimerkiksi uusiutuvan energian käyttäjänä, mutta lisäksi esitettiin kysymys, ovatko kansainväliset vaateet esimerkiksi museoesineiden säilytyslämpötiloista järjettäviä? Tästä tarvitaan keskustelua kansainvälisellä tasolla.

Lisäksi pohdittiin museoväen matkustamista, esimerkiksi taidemuseoalalla Venetsiaan biennaaliin. Ovatko kaikki matkat aina tarpeen? Entä museoesineiden ja taideteosten kuljettaminen eri puolille maapalloa? Voisivatko museot suosia näyttelypolitiikassaan enemmän paikallista kulttuuria?

Myös museokauppojen eettisyys puhutti. Tilaanko kaikkiin museokauppoihin tavaraa samoista katalogeista? Ovatko tuotteet oikeasti tarpeellista käyttötavaraa? Museokaupoissa haluttaisiin nähdä muuta kuin muovikrääsää: paikallista, käsityöläisen tekemää, jotain erityistä sille paikalle.

Museot voivat myös tehdä näyttelyitä ilmastoteemasta, sillä on iso merkitys keskustelun herättäjänä. Näyttelyitä voidaan tehdä myös harvemmin, jolloin yksi näyttely rakenteineen on pitkäikäisempi. Rakenteissakin voidaan huomioida materiaalien kierrätys. Esitettiin kysymys, voisiko tällaiselle toiminnalle olla joku sertifikaatti?

Kaikkea ei tarvitse ilmastomuutoksen vuoksi muuttaa eikä kaikelle sanoa ei, mutta pitää muuttaa sitä, millä tavoin ja missä määrin asioita tehdään. Museot voivat kannustaa pieniin tekoihin ja ottaa itse merkittäviä askelia yhteisen ympäristömme hyväksi.

YHTEISTYÖLLÄ TARINAT TALTEEN!

Teemu Ahola

Kirjoittaja on Tampereen historiallisten museoiden kokoelmapäällikkö

Museot tallentavat kokoelmiinsa tarinoita ympäröivästä maailmasta ja huolehtivat että ne välittyvät tuleville sukupolville. Museoiden tallennustoiminta on varsin monipuolista ja kekseliästä, eikä katse ole pelkästään menneessä, vaan pitkälti myös tässä hetkessä. Parhaiten tässä tehtävässä onnistutaan, kun museot yhdistävät voimansa tarinoita tallentaessaan.

ESINEEN ARVOTTAMISESTA

Museokokoelmien parissa työskenteleviltä kysytään usein, minkälainen esine tai valokuva on museoiden näkökulmasta arvokas. Usein tätä pohtivat ihmiset, jotka miettivät voisiko heidän hallussaan oleva aineisto olla museoimisen arvoinen. Kysymys on museoiden kannalta keskeinen ja me kokoelmatyöntekijät pohdimme samaa asiaa. Potentiaalisia museo-objekteja on paljon ja säilytystila on rajallista. Kokoelmissa on jo ennestään runsaasti materiaalia ja siksi museoiden on pakko arvottaa uusia tulokkaita: tutkia onko vastavia kokoelmissa jo valmiiksi tai onko tarjokas museon oman tallennustehtävän mukainen.

Museoilla on toki käytössään useita erilaisia kriteerejä arvottamisensa tueksi, mutta museo-objektin arvon määräytymiseen voidaan nostaa muutama keskeinen näkökulma. Ehkä yleisin ajatus museo-objektin arvon määräytymiselle on tietysti sen ikä. Kuinka vanha esineen tai valokuvan tulisi olla, jotta se kelpaisi museoon? Toinen ihmisiä useasti pohdituttanut kriteeri on esineen rahallinen arvo. Tulisiko esineellä olla jokin jälleenmyyntiarvo, jotta se kelpaisi museon huomaan? Kumpikaan edellisistä kriteereistä ei ole museon kannalta

merkityksellinen. Keskeistä on se, mitä objekti kertoo, mikä on sen tarina.

Museokokoelmiin on aikoinaan otettu esimerkiksi itse tehty pahvinen mielenosoituskylltti, joka oli itse valmistettu museoimista edeltävänä päivänä, jonka jälkeen se jo päätyikin



Tutkija Outi Penninkangas haastattelee pelintekijä Risto Hietaa osana nykydokumentointiprojektia.

Kuva: Saana Säilynoja, Vapriikin kuva-arkisto

Nysset Keskustorilla 18.3.2020, jolloin koulut olivat ensimmäistä päivää kiinni koronaepidemian takia.

Kuva: Saana Säilynoja, Vapriikin kuva-arkisto



kokoelmiin. Mutta mitä arvoa on rahallisesti mittaamattomalla ja iältään hyvin nuorella esineellä? Esiin nousee esineen sisältämä tarina ja konteksti. Se synnyttää museoarvon, joka on objektin arvottamisen kannalta erittäin keskeinen seikka. Museot ovat kiinnostuneita tarinoista, joiden avulla esine tai valokuva voidaan liittää osaksi kulttuuriamme, yhteiskuntaamme ja inhimillistä toimintaa. Tarinaa esineen synnystä, sen valmistajasta, käyttöpaikasta ja -ajasta, esineen käyttäjästä ja niin edelleen. Ilman tarinaa objekti on mykkä, se kertoo vain sen mitä jo yleisesti tiedämme tai mitä voimme silmämääräisesti esineestä tai valokuvasta päätellä.

NYKYDOKUMENTOINNILLA TALLENNETAAN TÄTÄ PÄIVÄÄ

Museot tallentavat kulttuuriperintöämme, mutta toisin kun usein kuvitellaan, ne eivät operoi pelkästään mennessä. Museot tallentavat yhä enenevässä määrin tarinoita tästä päivästä, nyt. Tämän

päivän tapahtumat ovat huomisen kulttuuriperintöä ja ilmiöihin on helpompi ja hedelmällisempi tarttua niiden tapahtumahetkellä kuin vuosia tai vuosikymmeniä myöhemmin. Tämän hetken ilmiöiden tallentamista kutsutaan museoissa nykyajan dokumentoinniksi ja sitä tehdään hyvin moninaisin keinoin: valokuvaamalla, videokuvaamalla, haastattelemalla ihmisiä, tallentamalla esineistöä, valokuvia ja muuta materiaalia.

Tällä hetkellä koronavirusepidemia on luonnollisesti aihe, jota museot ympäri Suomen tallentavat nykyajan dokumentoinnin keinoin. Elämme globaalisti historiallista aikaa, joka on syytä tallentaa tuleville sukupolville tutkittavaksi ja tutustuttavaksi. Koronavirusepidemian luoma yhteiskunnallinen poikkeustila on laajuutensa ja monimuotoisuutensa vuoksi erittäin haasteellinen tallennuskohde museoille. Miten varmistaa, että saamme tallennettua riittävän monipuolisen ja keskeiset teemat sisältävän kuvan aiheesta?



TARINAT TALLENTUVAT ALUEELLISELLA YHTEISTYÖLLÄ

Oli kyse pandemian tallentamisesta tai pienempien ilmiöiden säilömisestä tuleville sukupolville, on museoiden yhteistyössä voimaa. Suomalaisilla ammatillisilla museoilla on pitkä kokemus yhteistyössä toteutettavista nykyajan dokumentointihankkeista, joissa laajat ilmiöt otetaan yhdessä haltuun. Tampereen museoista tuli tämän vuoden alussa Museolain uudistuksen myötä yksi maamme alueellisista vastuumuseoista. Alueellisten vastuumuseoiden tehtävät jakautuvat kolmeen osa-alueeseen: alueellisen museotoiminnan edistämistehtävään, kulttuuriympäristötehtävään ja alueellinen taide-museotehtävään. Tampereen museoiden toiminta-alueena on Pirkanmaa.

Alueellinen vastuumuseotehtävä tarjoaa erinomaiset lähtökohdat myös Pirkanmaan alueen museoiden kokoelmayhteistyölle, oli kyseessä sitten ammatillinen museo tai pienempi paikallismuseo.

Pirkanmaalaisen kulttuuriperinnön tallentaminen on maakunnan kaikkien museotoimijoiden yhteistyötä. Tässä työssä Tampereen museot alueellisena vastuumuseona voi tarjota tukea ja opastusta, toimia kokoelmatoimintojen kehittämisen ja jalokauttamisen mahdollistajana. Täysipainoiseen maakunnalliseen tallennustyöhön se kuitenkin tarvitsee muiden toimijoiden apua, jotta saamme maakuntamme ilmiöt ja tarinat tallennettua tulevaisuuteen.

Puhuttaessa museoarvosta, löytyy tarinoiden ja kontekstien paras asiantuntemus usein omalta paikkakunnalta, paikkakunnan omasta museosta. Paikallisella museolla on myös kontaktiverkoston, jonka avulla on mahdollista tunnistaa ympäröivän alueen tärkeät ilmiöt ja niistä kertovat henkilöt. Sama pätee nykyajan dokumentointiin: paikallinen tietämys ja ymmärrys ympäristöstä nostaa esiin ilmiöt, joita tästä hetkestä on syytä säilöä tulevaisuutta varten.

Alueellisena vastuumuseona Tampereen museot voi toimia näissä toimita mahdollistajana antaen ohjausta ja neuvoja, miten aineistoja kerätään, miten niitä hoidetaan ja säilytetään, miten nykyajan dokumentointia toteutetaan ja millaisia tietoja ja taitoja se vaatii. Tampereen museoiden konservattorit ovat esineistön hoidon ja säilyttämisen ammattilaisia, jotka antavat museoille ohjausta ja opastusta. Tampereen museoilta saa myös apua kokoelmaohjelmien laatimiseen oman tallennustoiminnan tueksi. Vapriikin kuva-arkiston tutkijat ja valokuvaaja ohjaavat nyky-

dokumentoinnin saloihin ja voivat auttaa valokuvaamisen, videokuvaamisen ja haastatteluiden tekemisen opettelussa.

Tulevaisuuden visiona onkin alueellisen vastuuseutyön myötä kehittää pirkanmaalaisten museoiden yhteistyötä maakunnan arvokkaan menneisyyden ja nykypäivän tallentamisessa. Joukossa on voimaa, toisilta oppii ja yhdessä tekeminen tarjoaa mielekkäitä virikkeitä ja uusia kontakteja kulttuuriperinnön tallentamiseen. Tampereen museot haluaakin toivottaa kaikki Pirkanmaan museot mukaan tallentamaan yhdessä alueemme ilmiöitä tuleville polville!



Nokian Neulomo Oy:n värjäämön linkoustyötä 23.11.2016. Nokian Neulomoa dokumentoi kuva-arkiston harjoittelija Joonas Harjuniemi.

Kuva: Joonas Harjuniemi, Vapriikin kuva-arkisto

Paikallismuseot nosteessa

Anu Salmela

Kirjoittaja on Pirkanmaan maakuntamuseon maakuntamuseotutkija

Uusi museolaki ja alueellinen vastuumuseo-järjestelmä vahvistaa myös pienten paikallismuseoiden asemaa museokentällä. Museotoiminnan edistäminen alueella on yksi alueellisen vastuumuseoiden tehtäväkentistä ja siinä ei-ammattillisten museoiden neuvonta ja ohjaus on tärkeällä sijalla. Työhön kuuluvat entiseen tapaan neuvontakäynnit ja Museoviraston paikallismuseoille suunnattujen avustusten valvonta ja ohjaus.

Alueellisen vastuumuseojärjestelmän tavoitteena on, että museopalveluita on mahdollisimman kattavasti saatavilla ympäri Suomen ja palveluita pyritään jalkauttamaan myös niihin kuntiin, joissa ei ole omasta takaa ammatillisia museopalveluita saatavilla. Pirkanmaan maakuntamuseon osalta kuntiin suunnattavassa palvelutoiminnasta kysymykseen voivat tulla esim. pienimuotoiset näyttelyt ja muisteluiltojen järjestäminen esim. vuoronperää eri kunnissa. Työpariksi tähän työhön maakuntamuseotutkija on saanut yksikön uuden rakennustutkijan, jonka työtehtäviin on määritelty pieni siivu myös alueellisen museotoiminnan edistämiseen.

Palvelutoiminnan kehittämiseksi hyviä eväitä saadaan Tampereen seudulla käynnissä olevasta seutumuseotoiminnasta. Pirkanmaan maakuntamuseon ja seitsemän Tampereen seutukunnan kunnan yhteistyönä toteutettu seutumuseohake on mahdollistanut uuden tavan tuottaa museopalveluita maakuntaan. Hankkeessa on tuotettu mm. pedagogisia aineistoja ja jär-

jestetty tarinakahiloita sekä työpajoja. Työtä koordinoidaan osallistujakuntien edustajista koostuvan yhteistyöryhmän kanssa ja tavoitteena on saada saman tyyppiset yhteistyöryhmät jatkossa myös muualle Pirkanmaalle. Kaksivuotinen kokeiluperiodi toteutettiin Opetus- ja kulttuuriministeriön sekä osallistuvien kuntien rahoituksella. Tampere puolestaan tarjosi kuntien yhteiselle seutumuseotutkijalle työtilat sekä Tampereen museopalveluiden työntekijöiden monipuolisen asiantuntemuksen seutumuseotutkijan avuksi. Seutumuseotoimintaa



Syyskesän tunnelmaa Reipissä. Reipin museo on yksi Pirkanmaan lukuisista paikallismuseokohteista.

Kuva: Hanna Jaakola, Pirkanmaan maakuntamuseo

jatketaan nyt kaksi vuotisella kaudella kuuden kunnan kanssa osallistuvien kuntien kustantamana. Toiminnasta kerrotaan lisää seutumuseotutkija Hanna Jaakolan artikkelissa.

Paikallismuseoiden tarpeista tehdään kesän aikana kysely, jonka pohjalta lähdetään kehittämään alueellisia museopalveluita ja seudullista yhteistyötä. Pirkanmaan maakuntamuseo selvittää mm. ketkä ovat mieluisimpia yhteistyökumppaneita paikallismuseoille ja millaisille palveluille ja yhteistyölle on tarvetta. Alueellisen vastuumuseotyön kyselytulokset puretaan jo kesän jälkeen ja niiden pohjalta jatketaan ideointia syksyn maakunnallisessa museopäivässä.

PAIKALLISMUSEOIDEN KOULUTUSPÄIVÄ

Viime marraskuussa joukko innokkaita paikallismuseoiden hoitajia kokoontui kolmipäiväiseen Kotiseutuliiton ja Pirkanmaan maakuntamuseon yhteistyössä järjestämään koulutukseen. Osallistujia oli kaiken kaikkiaan 30 ja joukko vaikutti viimeisenä päivänä osallistumistodistukset koulutuksen Kotiseutuliiton koordinaattorin Jonina Vaahtolammilta saatuaan erittäin tyytyväiseltä. Päivät olivat erittäin tiiviitä ja asiaa oli paljon paikallismuseotyön mer-



Paikallismuseoiden koulutuspäivässä pureuduttiin mm. kokoelmien hoitoon ja museoturvallisuuteen. Janne Vilku ja Jonina Vaahtolampi Kotiseutuliitosta esittelevät koulutuspäivien ohjelmaa.

Kuva: Anu Salmela, Vapriikin kuva-arkisto

kityksestä, kokoelmien hoitoon, markkinointiin ja yleisötyöhön. Kouluttajina toimivat sekä Tampereen museoiden/maakuntamuseon henkilökunta, että Kotiseutuliiton edustajat. Toiveissa olikin, että jatkossa voisi olla vaikkapa vastaavia yksittäisiä tiettyyn teemaan liittyviä koulutuspäiviä kesäaikaan, jolloin myös museoiden kesätyöntekijät pääsisivät paremmin osallistumaan.

Museoesineen arvoa ei mitata rahassa vaan siinä millainen tarina esineeseen liittyy. Kylmä tosiasia on kuitenkin, että hyvin useat esineet paikallismuseoissa ovat vaille tuota tarinaa. Aika jolloin kotiseutumuseoiden kokoelmia on kerätty ei suosinut tarinoiden tallentamista vaan esineet nähtiin usein enemmän vain objekteina, joita tuli saada talteen mahdollisimman paljon. Tähän koulutuspäivän avausluennon pitäneellä Janne Vilkunalla oli kuitenkin tarjota oivallinen lääke – esineen toissijaiset tarinat, joita on edelleenkin mahdollista kerätä, vaikka alkuperäisen esineen lahjoittaja olisi tuntematon tai jo kenties vuosikymmeniä sitten edesmennyt. Toissijaisten tarinoiden keruulla voidaan saada tietoa tiettyjen esinetyyppien käytöstä paikkakunnalla ja näin rikastutetaan paikallismuseon tietovarantoa. Nykypäivänä esim. erilaiset facebook-ryhmät mahdollistavat tämän tyypp-

Muisteluilla voi järjestää mm. paikkaan liittyvänä tarinakahvilana tai esineteeman tarinapajana. Tällä kertaa kahvit on katettu Nokialla Kehon siirtolaputarhalle.

Kuva: Tuija Visuri, Vapriikin kuva-arkisto





Kesäpäivä Luopioisten torpparimuseolla. Kotiseutumuseot tarjoavat hyvän lähimatkailuvaihtoehdon rajojen sulkeuduttua.

Kuva: Tuija Visuri, Vapriikin kuva-arkisto

pisen tiedon keruun tai sitten voidaan kokoontua yhdessä muistelemaan, josko jollakulla vielä olisi muistoja vaikkapa pyykkilaudan tai kaulauslaudan käytöstä. Muisteluillat toimivat myös uudemman perinteen tallentamisessa. Kotiseutumuseon koelmiin on harvoin mielekästä ottaa pakastimia tai automaattipesukoneita. Muistelujen ja haastattelujen avulla voidaan kuitenkin tallentaa sitä, milloin esim. erilaiset kodinkoneet ovat yleistyneet seudulla ja millaisten laitteiden avulla nykyelämää pyöritetään.

LÄHIMATKAILUA JA SURFFAILUA KOTISOHVALLA

Edessä on jännittävä museokesä. Lähtevätkö ihmiset liikkeelle nauttimaan koto-Suomen nähtävyyksistä vai suunnataanko mieluummin luonnonhelmaan? Joka tapauksessa museoilla ja muilla kulttuuriperintökohteilla on nyt oivallinen tilaisuus

löytää uutta kävijäkuntaa, kun lomareissut ulkomaille ovat katkolla. Nykyihmiset etsivät tekemistä useimmiten netin kautta, joten erilaiset verkkosovellukset auttavat näkyvyydessä. Tähän Kotiseutuliiton eMuseo tarjoaa näppärän ja kohtuuhintainen vaihtoehto. Pirkanmaalta eMuseon avulla voi tutustua ainakin 1700-luvun Pälkäneeseen, Sarsan monituhatvuotiseen menneisyyteen sekä Pirkkalankylän kulttuuripolkuun.

Tutustu eMuseoon

1700-luvun Pälkäne: <https://emuseo.fi/palkane>

Sarsan monituhatvuotinen menneisyys:

<https://emuseo.fi/sarsa>

Pirkkalankylän kulttuuripolku:

<https://emuseo.fi/pirkkalankylankulttuuripolku>

Omaleimainen kulttuuriperintö ja seudullinen yhteistyö

Hanna Jaakola

Kirjoittaja on Tampereen seudun seutumuseotutkija Pirkanmaan maakuntamuseossa

Jokaisella kunnalla ja kaupungilla on omanlaisensa kulttuuriperintö ja ajankohtaisia teemoja, joita kulttuuriperintötyössä halutaan nostaa esille. Seutumuseotoiminnassa olemme parhailaan toteuttamassa yhteistyössä Vapriikin valokuva-arkiston kanssa viiden kunnan seudullisena yhteistyönä kierrettäviä valokuvanäyttelyitä, joiden tausta-ajatuksena on tuoda lisänäkyvyyttä kuntien omaleimaiselle kulttuuriperinnölle. Omaleimainen kulttuuriperintö ja seudullinen yhteistyö ovat seutumuseotoiminnan kulmakivet ja niiden yhdistämisessä ollaan seutumuseotyön ytimessä. Miten räätälöidä seutumuseotoiminta siten, että se istuu jokaisen kunnan tarpeisiin?

KIERRETTÄVÄT VALOKUVANÄYTTELYT

Seutumuseotoiminnan tulevaan kaksivuotiskauden toimintasuunnitelmaan kirjattiin tammikuussa 2020 yhdeksi seudulliseksi yhteistyöksi kierrettävät valokuvanäyttelyt. Näyttelyiden suunnittelutyöhön lähdettiin Kangasalla, Lempäälässä, Orivedellä, Pirkkalassa ja Ylöjärvellä. Tarkoituksena on toteuttaa jokaisessa kunnassa oma valokuvanäyttely ja samalla myös toivotaan, että näyttelyt ruokkisivat toisiaan ja kannustaisivat ”kylähypelyyn” ja kurkkaamaan, mikä naapurikunnassa on omaleimaista. Suunnitelmat etenivät tasaiseen tahtiin, kunnes tuli korona-maaliskuu, joka hämmensi, rajoitti ja haastoi. Onneksi olimme jo suunnittelun alussa pohtineet, että to-

teutamme ainakin suurimman osan näyttelyistä museoiden pihapiireissä tai kuvauskohteissa, joten mitään ei sen tähden tarvinnut perua. Näyttelyiden yhdeksi haasteeksi kuitenkin muodostui lähikontaktien minimoiminen, joka haastoi ajattelemaan asioita uudella, luovalla ja turvallisella tavalla. Esimerkiksi valokuvanäyttelyitä varten muistojen ja tarinoiden keruu tapahtuikin nyt osittain Facebook-ryhmissä ja -tapahtumissa sekä Instagramissa, joissa muistojen dialogia käydäänkin nyt kommenttikentässä muistelijoiden kesken.

”Mattila, Hulaus, kippis ja kulaus!” Lempäälän läpi on halkonut junarata jo vuodesta 1876 lähtien. Edelleen arkaaamuisin Lempäälästä matkaa satoja junamatkustajia Tampereen ja Helsingin suuntaan. Alkukevällä Lempäälä-seura ry:n kokouksessa oli selvää, että Lempäälän valokuvanäyttelyn teemaksi nostetaan Lempäälän vanhat ratayhteydet. Lempäälän aseman muutostyöt, Lempäälä-talo sekä uudet Suomi-ratainvestoinnit ovat puhuttaneet asukkaita ja muuttaneet huomattavasti



Saana Säilynoja ikuistamassa Lempäälän aseman muutostöitä, jotka ovat vielä kuvaushetkellä kesken.

Kuva: Hanna Jaakola, Pirkanmaan maakuntamuseo

*Haverin kaivosalueella noustiin kirjaimellisesti kaivos-
tornin korkeuteen.*

Kuva: Hanna Jaakola, Pirkanmaan maakuntamuseo



asema-alueen maisemaa. Nyt on hyvä aika dokumentoida ja tallentaa vanhat pysäkit ja seisakkeet, joita on yhteensä kymmenen: Mattila, Hulaus, Lempäälä, Hollo, Hakkari, Moisio, Vanattara, Kulju, Höytämö ja Sääksjärvi. Muistoja Lempäälän juna-
liikenteestä olemme jo tallentaneet syksyllä 2019, jolloin järjestimme Tarinakahvilan Taitokeskus Lempäälässä. Nyt tarkentavia muistoja olemme keränneet myös Vanhaa Lempäälää valokuvina-Facebookryhmässä.

”Mä oksalla ylimmällä...” Kangasalan kohdalla valokuvanäyttelyn teemaksi arvottiin kartanoita tai näkötorneja. ”Onnettarena” tällä kertaa toimi Korona ja arpaonni suosi näkötorneja. Suurin osa Kangasalan kartanoista ovat yksityisomistuksessa, joten sisätiloihin meneminen tässä poikkeustilassa ei tullut kysymykseenkään. Harjuille on rakennettu torneja jo 1880-luvulta lähtien ja niihin liittyvä olennaisena osana aukeavat maisemat kansallisen leiman saaneisiin luonto- ja kulttuurimaisemiin. Harjuilla sijaitsevat näkötorneiden paikat ovat aikanaan puhuttaneet niin kuninkaita, keisareita kuin runoilijoitakin. Haralanharjun

maisemissa Zacharias Topelius kirjoitti runon Kesäpäivä Kangasalla 1800-luvun puolivälissä. Myöhemmin Gabriel Linsén sävelsi runon pohjalta Pirkanmaan maakuntalaulunakin tunnetun sävelmän. Kangasalan osalta tarinoiden keruu on kirjoitushetkellä vielä kesken. Kangasalan näkötorneihin liittyviä tarinoita on tarkoitus kerätä Facebookissa, mutta toistaiseksi kommenttikentät ovat pysyneet hiljaisena. Tässäkin kohtaa kunnat poikkeavat toisistaan. Se mikä toimii esimerkiksi Lempäälässä, ei välttämättä toimikaan Kangasalla.



”Väyryneniitti, viitaniemiitti sekä maasälpä, akaatti, pallograniitti, kimberliitti, timantti...” Orivesi tunnetaan mineraaleistaan. Mineraalit ovat Orivedellä monelle elinkeino ja niiden työstäminen oma kulttuurinsa. Orivedellä valokuvanäyttelyssä halutaan tuoda esille kiviteollisuuden ja kivenjalostuksen pitkät perinteet myllynkivistä liuskekiviin. Korona-kevät on hidastuttanut kuvauksia, jotka ovat kirjoitushetkellä vasta suunnitteluasteella. Pelkät kivet eivät kerro tarinaa, vaan ihmiset kivien takana. Siksi onkin tärkeää suunnitella valokuvaukset huolella, jotta ne olisivat näissä olosuhteissa kaikille mahdollisimman turvalliset.

”Aikamieli, Airikka, Hellikki, Kaukomieli, Mielikki...” Pirkkalan kunnassa lähdetään kausmenneisyyteen ja valokuvanäyttelyyn teemaksi valittiin muinaisaika. Yhteistyötä tehdään Pirkka-

lan Muinaisyhdistys Birckalaisten kanssa ja heidän jäseniään valokuvataan muinaisasuissa Reipin Katajakedossa. Mukaan toivotaan Reipin tilan lampaita luomaan autenttista tunnelmaa sekä heitetään Varpaa, joka on alun perin Gotlannista peräisin oleva viikinkipeli. Tarinoista tulee kuvitteelliset. Ne kertovat vain, mitä tuohon aikaan olisi voinut olla.

”Puhdasta kultaa saatiin kilon harkko päivässä.” Ylöjärven Viljakkalan Haveri tunnetaan kultakaivoksestaan, mutta kaivoksella on myös varhaisempi historia ja syvemmät ja pidemmät kaivoskuilut, mitä osataankaan arvailla. Valokuvanäyttelyssä sukelletaan kirjaimellisesti pintaa syvemmälle sekä nouseaan kaivostornin korkeuteen, jotta nähdään koko Haverinmäen laajuus ja mittasuhteet melkein alkuperäisenä säilyneestä varhaisen



kaivostoiminnan edustajasta. Haverin kohdalla kuvat kertokoon omaa tarinaansa.

Kierrettävät valokuvanäyttelyt kertovat palasia paikallisista historioista, mutta myös Tampereen seudun monipuolisesta kulttuuriperinnöstä. Toiveena on, että tulevana korona-kesänä valokuvanäyttelyt houkuttelevat turvalliseen kuntarajat ylittävään lähimatkailuun. Edelleen eletään keskellä poikkeustilaa ja kierrettävien valokuvanäyttelyiden, kuten muunkin seutumuseotyön osalta eletään päivä kerrallaan. Nähtäväksi jää, milloin pääsemme näyttelyt pystyttämään.

SEUTUMUSEOTOIMINNAN JATKO

Seutumuseon kaksivuotinen pilottihanke päättyi vuoden 2019 lopulla. Hankkeen aikana toteutettiin yhteensä 32 projektia, joista tapahtumia järjestettiin 14, työpajoja 3, Pedagogisia paketteja 5, näyttelytoimintaan liittyviä projekteja 4 sekä perinneoppaita ja -reittejä 6. Projekteja toteutettiin niin pienistä projekteista isompiin kokonaisuuksiin. Hankkeessa edettiin kuntia kuunnellen ja lopputulema kertookin sen, että jokaisen kunnan ja kaupungin toiveet ja tarpeet kulttuuriperintötyöstä ovat monella tapaa poikkeavat.

Nyt kun pilottihankkeen osalta ns. kartoitustyö on tehty, on aika keskittyä yhteiseen seudulliseen teemaan. Meneillään olevalla kaksivuotiskaudella paneudutaan kokoelmiin. Yhteisenä tärkeimpänä muistutuksena on kokoelmien hoidon tärkeys. Kokoelmat ovat museoiden perusta. Hyvin suunniteltu kokoelmatyö sekä selkeä ja siisti esillepano voivat tehdä museoelämyksestä kokonaisemman ja saavutettavamman. Kokoelmatyöhön ryhdytään talkoohengessä paikallisten voimin. Kaksivuotiskaudella tavoitteena on järjestää talkoita, joissa perehdytään paikallismuseoiden perustyöhön, kääritään hihat ja laitetaan museoiden kokoelmia järjestykseen, niin konkreettisesti kuin digitaalistikin. Kokoelmatyötä riittää jokaisen kunnan paikallismuseossa, olivat museoiden kokoelmat, säilytysratkaisut, näyttelyt, tilat ja niiden hallinta järjestetty miten yksilöllisesti tahansa.

Hanna Jaakola kuvaamassa Kirkkoharjun näkötornilta avautuvaa näkymää.

Kuva: Saana Säilynoja, Vapriikin kuva-arkisto



Metallinetsintää Lempäälässä



Sirkka Pyhälä

Kirjoittaja on Lempäälä-Seura ry:n sihteeri

Logo: Petra Lindström

Viime lokakuussa eräänä perjantaiamupäivänä saattoi joku Pirkkalantiellä ohiajava autoilija ihmetellä, mikä meno ja meininki vallitsi tienvieruspellolla. Kymmenkunta koululaista puuhaili keskittyneen näköisesti lapioita käytellen, pari metallinetsintäkin heillä oli käytössä, ja kolme eläkeläistä, yksi huiviäinen ”täti” ja yksi opettaja auttelivat nuorisoa. Oli Kotiseutuliiton ja Lempäälä-Seuran yhteisesti organisoiman Mestarit ja kisällit-ryhmän ensimmäinen käytännön etsintäkerta.

Toiminnalle sysäyksen antoi alkukesästä 2019 ympäri maata kotiseutuyhdistyksille lähetetty tiedote hakuun tulevasta 500 euron apurahasta, jota voi hakea omannäköiseen toimintaan paikallistasolla. Mestarit ja Kisällit-hankkeen ajatuksena on vanhan polven ja paikkakunnan lasten yhteinen tekeminen keskinäisen tiedon ja taitojen vaihdon merkeissä. Siinä missä lapsi voi oppia kädentaitoja tai vanhoja loruja ja lauluja, eläkeläinen saattaa opetella tietotekniikkaa tai älykännykän sovelluksen



Kuokkalan koulun kuudesluokkalaisia etsinnöissä Ansamin pellolla, taustalla ala-asteen koulurakennus.

Kuva: Antti Perälä

hyödyntämistä lapsen tai nuoren opastamana. Opiminen on siis vastavuoroista ja tasa-arvoista iästä ja muusta ulkoisesta lokeroinnista riippumatta. Allekirjoittanut eli Lempäälä-Seuran tuore sihteeri Sirkka Pyhälä sai pähkäilyn jälkeen idean: yhdistetään eläkeläisiä ja koululapsia reippaan ulkoillematekemisen, metallinetsinharrastuksen pariin! Kotiseutuliiton vastuuhenkilö, Maria Talvitie, näytti vihreää valoa hankkeen yleisluontoiselle suunnitelmalle, ja kun Lempäälä-Seuran puheenjohtaja Raili Reinikin saatiin innostumaan, oli asia pian etenevässä käytännössä.

500 euroa hankesuunnitelman mukaisesti käytiin metallinetsimen ja pin pointerin (puikko-mainen tarkkuusilmaisim) sekä parin muun lisävarusteen hankintaan, ja pienen harjoittelun jälkeen lokakuussa oltiin valmiita tositoimiin. Oleellisesti käytännön toteutusta on mahdollistanut Lempäälä-Seuran hallituksessa myös mukana oleva Antti Perälä, Kuokkalan koulun Antti-rehtorina tunnettu. Hänen kanssaan ideoidessa ilmeni, että parhaiten ala-asteen koko kuudes luokka pääsee mukaan, kun etsintä integroidaan tavalliseen koulupäivään, käytännössä perjantaisin ruokailun jälkeen alkavaksi. Kahdenkymmenen oppilaan luokka piti käytännön syistä jakaa kahteen kymmenen oppilaan ryhmään, joista vain jompikumpi osallistuu yhtenä päivänä. Myöskään ei pidä unohtaa seniorijäsenten tärkeyttä, syksyn etsinnöissä eläkeläisveljekset Ilkka ja Hannu Mäkinen ja monitaitoinen nuorten ohjaamisen ammattilainen, äskettäin eläkkeelle jäänyt Reijo Ruhala olivat ”ryhmän sielu” ja monen hyvän löydön ja oivalluksen tekijämiehet. Sekä Hannu Mäkisellä että Reijo Ruhalalla oli oma metallinetsin mukana, neljäs laite oli hankittu koulun käyttöön.

Olin jo ennen käytännön toimia kysynyt varmuuden vuoksi aluearkeologi Kirsi Luodolta neuvoa, miten ja missä Lempäälän Metallinetsijät-ryhmämme voisi kuoputella muinaisaarteita näkyviin. Edellä mainittujen raittiin ilman ja eri ikäryhmien yhteisen harrastuksen lisäksi toki oli ajatuksenani saada päivänvaloon merkkejä viikinkiaikaisesta tai sitäkin aiemmasta asutuksesta ja ihmistoiminnasta kotikunnassani Lempäälässä. Televisiossa ja sittemmin Yle Areenassa olemme saaneet ihailia Menneisyyden Metsästäjät-sarjan sankareiden välillä turhauttavia ja joskus palkitsevia etsintäretkiä niin

Pirkanmaan kuin muunkin Suomen kamaralla metallinetsimet tanassa. Vesilahti tunnetaan lukuisista runsaista esinelöydöistään, ja tässä on vain liikenneväylänä ja kalavetenä tunnettu Pyhäjärvi välissä Hinsalan Laukkoon ja Päiväniemeen päin. Lempäälästä toki on myös löydetty yhtä ja toista aikojen saatossa, mm. vuonna 1800 Kuokkalan Jaran raha-avarret peltoon kätkeytyneinä. Viime vuosina on ollut hiljaisempaa arkeologisesti, liittyen varmaankin valtion museotoimelle osoittamiin määrärahoihin. Aimalankankaan kirkon etsinnässä löytynyt 1300-luvun hautausmaa hyvin säilyneine luineen tietysti on syytä mainita, ryhmämme jäsen Ilkka Mäkinen oli vuoden 2017 aloituskäynnistä käynnistelemässä arkeologi Juha Ruohosen kanssa.

Kymmeniä hehtaareja maa- ja metsätalousta vuodessa siirtyy joko kunnan maanhankinnan tuloksena tai yksityisinä kauppoina muuhun käyttöön, lähinnä tonteiksi, tiepohjiksi ja teknisiksi alueiksi. Epäilen, onko rakentajilla aina tietoa tai tarkkuutta havainnoida mahdollisia merkkejä muinaisesta ihmistoiminnasta kaivurin jo möyriesä vanhaa agraarimaata uuteen uskoon. Niinpä toiveeni on edes harrastelija-metallinetsijöiden avulla haarukoida kotikunnan toistaiseksi tuntematonta historiaa päivänvaloon ja aluearkeologin tietoon. Lokakuun 2019 kahden etsintäpäivän tuloksena saatiin uskomaton määrä vanhaa rautatarua peltomaasta esiin, eniten ikivanhoja nauvoja ja runsaasti myös erilaisia hevos- ja traktorivetösten työkalujen osasia. Jokin sirpin katkelma tai padan pala on saattanut olla hyvinkin vanha, mutta valitettavasti mikään toivorikkaasti minigrip-pusseihin löytökoordinaatteineen pakatuista löydöistä ei varmuudella ollut viikinkiaikainen. Jalometallilöytöjä edusti yksi ainoa Valtion Patruunatehtaan hylsy, varmaankin metsästyksessä käytetty. Kirsi Luoto tarkisti kaikki vähänkin lupaavimmat löydöt, ja alussa häneltä saatiin arvokkaita ohjeita mm. pysyä poissa tunnetuilta arkeologisten kohteiden lähialueilta (vähintään 200 metrin suoja-alue). Kirsi myös erittäin ystävällisesti lupautui kertomaan metallinetsinnän hyvistä toimintatavoista iltatilaisuudessa 10.3.-20 Kuokkalan koululla. Samassa tilaisuudessa David Cleasby, meriarkeologi Englannista, kertoi vedenalaisesta työskentelystä metallinetsimen avulla mm. filminpätkin. Markus Kujanpää kertoi



Kuokkalan koulu 10.3.-20. Aluearkeologi Kirsi Luoto kertoo metallinetsinnän hyvistä toimintatavoista. Eturivissä Sirkka Pyhälä ja Raili Reini Lempäälä-Seurasta.

Kuva: Riitta Mäkinen

lopuksi monivuotisesta metallinetsintäharrastuksesta ja tekemistään löydöistä. Yleisöä oli paikalla noin 25 henkeä, mikä oli ihan mukavasti ottaen huomioon alkava koronaepidemia. Muutama päivä tilaisuuden jälkeen tulikin kokoontumiskielto yli 10 hengelle, koulujen etäopetus ja yli 70-vuotiaiden karanteenimääräys, mikä tarkoittaa Lempäälän metallinetsintätiimille käytännössä kevään toiminnan peruuttamista ja syksyn odottelua.

Vielä pari sanaa aiheesta luvitus, jonka nosti esille Pasi Helin, Pirkanmaan Metallinetsijöiden aktiivijäsen. Pasi on ohjeistanut meitä käytännön tasolla, ja hänen avullaan on jokaista etsintäkohdetta varten luetettu maanomistajalla, täytetty etsintäpaikan tarkempien tietojen osalta, ja pyydetty allekirjoitus kirjalliseen metallinetsintälupaan tietyllä alueella. Maanomistajan tulee olla tietoinen, että metallinetsinnässä saattaa paljastua arkeologinen kohde, jota koskevat muinaismuistolain mukaiset rajoitukset mm. maankäytön suhteen. Tämä onkin karsinut halukkuutta antaa metallinetsintään joidenkin maanomistajien maita. Ei ole mitenkään itsestään selvää, että edes kunnan maata

voidaan käyttää lasten ja eläkeläisten hauskaan yhteispuuhailuun, ikävä kyllä. Osasta lupaavia alueita on luvitus kirjoitushetkellä vielä tekemättä.

Lempäälän metallinetsijöiden toimintaan voi tutustua mm. Kotiseutuliiton Mestarit ja Kisällit-ryhmien toiminnan esittelysivulla. Olimme mukana myös Ympäristöministeriön kulttuuriympäristö-joulukalenterissa 2019, luukun 18 takana. Instagramin käyttöä olen myös pikkuhiljaa opetellut, löydymme nimellä lempäälän_metallinetsijat sielläkin.

Englantilaisen meriarkeologi David Cleasbyn amuletti, esikuvanaan kelttirippus Mullin saarelta, pitää seuraa Laukon Pohdonsaaresta löydetyn permiläisen kotkakorun kopiaolle.

Kuva: Riitta Mäkinen



VINKIT VASTUULLISEEN METALLIETSINTÄÄN

Metallinetsinharrastus on kasvattanut huimasti suosiotaan viimeisen kymmenen vuoden aikana. Harrastajien joukossa on useita, joille uusien arkeologisten kohteiden etsiminen on sydämenasia, ja joista monelle arkeologiseen kulttuuriperintöön liittyvät lait ja hyvät käytännöt ovat tuttuja. Uusia harrastajia tulee kuitenkin mukaan koko ajan. Tässä muutama vinkki aloittelevalle metallinetsinharrastajalle siihen, kuinka huomioida muinaisjäännökset ja arkeologisesti mielenkiintoiset löydöt metallietsinnässä:

1

Noudata muinaismuistolakia (<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1963/19630295>). Kiinteät muinaisjäännökset ovat lain suojaamia, eikä niihin näin ollen saa kajota ilman museoviranomaisen lupaa. Koska useimpien muinaisjäännösten aluerajaus on arvio, on hyvä käytäntö, ettei 200 metriä lähempänä kiinteästä muinaisjäännöksestä käytetä metallinetsintä tai kaiveta maata.

2

Ota selvää arkeologisten kohteiden sijainnista ennen metallietsintää, ettet vahingossa tule rikkoneeksi muinaismuistolakia. Netistä löytyvä ja kaikille avoin Muinaisjäännösrekisteri (www.kyppi.fi) sisältää perustiedot Manner-Suomen kiinteistä muinaisjäännöksistä ja tietoja muista arkeologisista kohteista. Muinaisjäännösrekisteriä päivitetään jatkuvasti, mutta sen tiedot voivat olla puutteellisia tai vanhentuneita. Ajantasaisimman tiedon kiinteistä muinaisjäännöksistä saa joko Museovirastosta tai oman alueen vastuumuseosta. Pirkanmaalaisia kohteita koskevia tietoja voi etsiä myös Siiri-tietokannasta (<https://siiri.tampere.fi/>). Muinaisjäännösrekisterin ja Siiri-tietokannan kohteiden paikkatieto on haettavissa Maanmittauslaitoksen paikkatietoikkunan kautta (<https://www.paikkatietoikkuna.fi/>).

3

Yli satavuotias löytöesine, jonka omistajaa ei tunneta, on irtain muinaisesine. Sen omistajuus ratkeaa muinaismuistolain mukaan ja asiaa hoitaa Museovirasto. Jos epäilet löytäneesi muinaisesineen tai uuden kiinteän muinaisjäännöksen, ota yhteyttä alueesi vastuumuseoon tai Museovirastoon. Muinaisesineen voit ilmoittaa myös netissä Museoviraston ilmoituspalvelu Ilpparin (www.ilppari.fi) kautta.

4

Ennen etsintää:

- A) Varmista, että tiedät alueen arkeologisten kohteiden sijainnin ja pidä niihin riittävä etäisyys.
- B) Varmista, ettei alueella ole muuten kiellettyä kulkea tai kaivaa. Tällaisia alueita ovat muinaisjäännösalueiden lisäksi mm. luonnonsuojelualueet.
- C) Kysy aina maanomistajan lupa etsintään.

5

Lisätietoa muinaisjäännöksistä ja metallinetsinnästä saat Museoviraston netissä julkaisemasta oppaasta (<https://www.museovirasto.fi/uploads/Arkisto-ja-kokoelmapalvelut/Julkaisut/muinaisjaannokset-ja-metallinetsin-2017.pdf>). Opas antaa perustietoa muinaisjäännöksistä ja muinaisesineistä ja sisältää lisäksi tietoa arkeologisesta tutkimuksesta ja muista metallinetsintää harrastavan kannalta kiinnostavista asioista.

Finlayson 200 – tehtaasta brändiksi -näyttely nostaa esiin teollisia kokoelmia

Mari Lind

Kirjoittaja on Vapriikin tutkija ja Finlayson 200 – tehtaasta brändiksi –näyttelyn projektipäällikkö

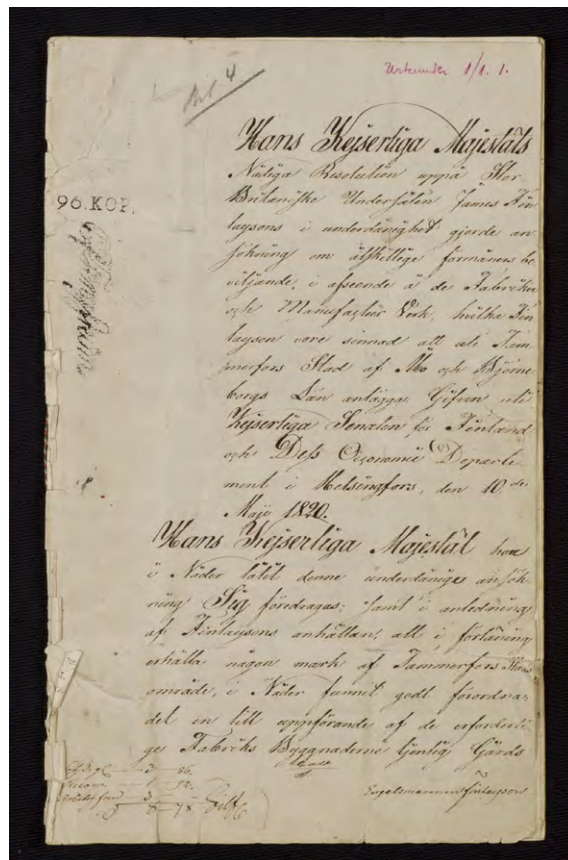
Pirkanmaan teollisuushistorian tallentaminen, tutkiminen ja esittäminen on Tampereen historiallisten museoiden perustehtäviä. Museon teollisuushistoriallinen kokoelma on valtava, ja siinä suurimman yksittäisen kokonaisuuden muodostaa Finlaysonin puuvillatehtaaseen liittyvä esine-, kuva- ja arkistomateriaali. Kesällä 2020 avautunut Finlayson 200 -näyttely tuo esille tuhatkunta esinettä tästä upeasta kokoelmasta.

SUOMALAISEN TEOLLISUUDEN JUHLAVUOSI

Keväällä 2020 tuli kuluneeksi 200 vuotta siitä, kun skotlantilainen James Finlayson sai mittavat erioikeudet eli privilegit teollisuuden harjoittamiseen Tammerkoskella. Tapahtuman merkitys Tampereen seudulle oli kauaskantoisuudessaan verrattavissa vain kaupungin perustamiseen. Vaikka tehtaan alku oli vaatimaton, se loi perustan teollisuuden kasvulle ja koko Tampereen alueen kehitykselle.

Myös valtakunnallisella tasolla näillä syntymäpäivillä on merkitystä: James Finlaysonin perustamasta puuvillatehtaasta kasvoi 1830-luvulla uusien omistajien myötä Suomen ensimmäinen suuryritys ja osa globaalia maailmantaloutta.

Jo vuosia ennen näyttelyn avautumista oli selvää, että Finlaysonin merkkivuotta juhlistetaan uudella näyttelyllä. Työ aloitettiin suuntaamalla projektityöntekijöiden ja harjoittelijoiden työjaksoja näyttelyyn liittyvien teemojen tutkimiseen. Vapriikin tutkijat pääsivät aktiivisesti aiheen pariin vuotta ennen suunniteltua avaamista, huhtikuussa 2019.



Finlaysonin privilegikirja, 1820. James Finlaysonin anoi syksyllä 1819 suuria privilegioita eli erioikeuksia tulevalle tehtaalleen. Venäjän keisari Aleksanteri I puolsi hakemusta ja privilegit myönnettiin 10.5.1820. Ne muodostivat tehtaan toiminnan kulmakiven. Oikeuksiin kuului mm. ilmainen maa-alue, yksinoikeus Tammerkosken yläputouksen länsirantaan, uskonnonvapaus ja vapautus sotilaspalveluksesta tehtaalle töihin muuttaville ulkomaalaisille sekä laajat tulliedut. Privilegioiden lisäksi Finlayson sai pyytämättä 30 000 ruplan lainan valtiolta. Sopimusehtoja oli yksi: jos toimintaa ei saataisi käyntiin kuudessa vuodessa, myönnetyt erioikeudet raukeaisivat.

Kuva: Reetta Lepistö

Pikku-Pässiksi kutsuttu sähköveturi kuljetti Finlaysonin tehtaalla polttopuita, kivihiiltä ja puuvilla-paaleja. Veturi tilattiin AEG:ltä Saksasta. Rata kulki Santalahdesta Mustanlahden sataman ohitse, allitti rautatien ja eteni Näsijärvenkatua, Kuninkaankatua ja Puuvillatehtaankatua pitkin tehdasalueelle. Pikku-Pässi ajoi viimeisen matkansa joulukuussa 1957 ja siirtyi museon kokoelmaan. Veturi on entisöity Finlayson 200 -näyttelyyn vuonna 2019.

Kuva: Saana Säilynoja, Vapriikin kuva-arkisto

FINLAYSON-KOKOELMA: TEKSTIILEJÄ JA KONEITA SEKÄ KUVA- JA ARKISTOMATERIAALIA

Tampereen historiallisten museoiden Finlayson-kokoelma käsittää noin satatuhatta tekstiiliä sekä koneita, laitteita, muuta pienesineistöä sekä arkistomateriaalia. Suurimmat erät tulivat museon kokoelmiin 1980-luvun puolivälissä, kun teollista tuotantoa Tampereen tehtaalla ajettiin alas. Tuolloin kysymys oli ns. pelastusdokumentoinnista: oli toimittava nopeasti ja valtavia eriä jouduttiin ottamaan vastaan ilman sen suurempaa seulontaa.

Vuonna 1992 kaupungin omistukseen siirtynyt Finlaysonin museon kokoelma, joka oli esillä tehtaalla nykyisen Höyrykonemuseon tiloissa, täydentää tekstiilikokoelmaa mutta sisältää myös ainutlaatuisia historiallisia esineitä ja dokumentteja.

Vuosikymmenien mittaan lahjoituseriä on käyty läpi, ja osa tekstiileistä on luetteloitu varsinaiseen museokokoel-



maan ja kaksoiskappaleita on siirretty ns. käyttö-kokoelmaan, mikä mahdollistaa kokoelmien monipuolisemman käytön museon yleisötyössä. Myös näyttelyn esinevalintoja varten käytiin läpi valtavia kokoelmamassoja, mutta edelleen työtä erien dokumentoinnin parissa riittää.

Näyttelyyn valikoitui noin tuhat esinettä. Paljon mielenkiintoista materiaalia ja monia teemoja Pohjoismaiden suurimman teollisuuslaitoksen monisärmäisestä historiasta jouduttiin jättämään syrjään myöhempien näyttelyiden aineistoksi. Esineiden kartoitus-, tutkimus-, luettelointi-, konservointi-, pakkaus-, siirto- ja ripustustyöt työllistivät talven 2019-2020

Tekstiilien kautta voi myös tarkastella arkielämän historiaa: 1800-luvulta 1900-luvun alkuun täyspitkä esiliina kuului naisten pukuun arjet pyhät ja tehtaan tuotannossa olivat erityiset esiliinakankaat.

Kuva: Pauliina Leikas



aikana lähes koko kokoelmayksikön väen, olihan Finlayson 200 yksi museon kaikkien aikojen suurimmista näyttelyprojekteista.

KUOSIINKUDOTTUJA TAMPEREELTA

Tekstiilejä Finlayson-kokoelmassa on 1830-luvulta tähän päivään. Tehtaan ns. työarkistossa säilytettiin kangas- ja lankanäytteitä viimeistelmättömistä raakakankaista valmiisiin tuotteisiin saakka. Nämä tuotenäytteet muodostavat kokoelman perustan.

Finlaysonin Tampereen tehtaalla valmistettiin 1996 saakka ns. kuosiinkudottuja kankaita, siis kankaita, joiden kuvioaiheet syntyivät kutomalla. Painokankaita Tampereella ei tehty, ne tulivat Finlaysonin Forssan tehtaalta. Tampereen tehtaan tuotantoon kuului yksiväriä peruskankaita, ruudullisia ja raidallisia kuoseja sekä jacquard-koneilla kudottuja kuviollisia kankaita. Tyypillisiä tuoteryhmiä olivat vaatekankaat, petivaatteet, verhot, pöytäliinat, nenäliinat ja froteet – monia nostalgisia ja tuttuja kankaita suomalaiskodeista ja kesämökeiltä.

Kun tuotanto loppui Tampereella 1999 ja koko Suomessa 2009, museossa päätettiin seurata Tampereella syntyneen brändin tarinaa ja kartuttaa kokoelmaa jatkossakin-mielikuva brändistä oli edelleen hyvin suomalainen ja tamperelainen.

KUNNIA TAMPEREEN ATELJEEN SUUNNITTELIJOILLE

Vuosina 1934-1975 Finlaysonin, kuten maan muidenkin puuvillatehtaiden, kotimaan markkinoinnin hoiti Puuvillatehtaiden Myyntikonttori eli PMK. PMK oli kartelli. Se määritteli tekstiilien hinnat ja myyntiehdot, asetti jäsenilleen myyntikiintiöt ja karsi tehtaiden päällekkäistä tuotantoa. PMK valitsi tehtaiden tuotannosta myytävät tuotteet ja myi ne omassa nimissään: kangaskauppias ei tiennyt miltä tehtaalta kankaat tulivat eikä siten voinut kysellä tuotetta edullisemmin suoraan tehtaalta.

Tampereen ateljeen suunnittelijoiden työ jäi useimmiten anonyymiksi. Yhtenä näyttelyprojektin tärkeimmistä avuksista oli selvittää Tampereen ateljeen 1960-1980-luvun suunnittelijoita ja

Nenäliinoja 1950-luvulta. Nenäliinat mainitaan Finlaysonin hinnastoissa jo 1864, ja niiden tuotanto jatkui 1970-luvulle saakka. Nenäliinoja oli monta eri laatua, ja kokoja oli erikseen miehille, naisille ja lapsille. Hienoin miesten nenäliinalaatu oli Kairos, jota kudottiin egyptiläisestä kampapuuvillasta ja koristeltiin satiiniraidoin. Arkisempia laatuja olivat esimerkiksi karstapuuvillaiset nuuskanenäliinat. Nenäliinat olivat myös tärkeä vientituote.

Kuva: Jari Kuusenaho

heidän töitään. Tekstiilitaiteilijat vierailivat useaan otteeseen museossa, tunnistivat kokoelmissa olevia kankaitaan ja myös lahjoittivat omia materiaalejaan museolle.

Vain pieni osa suunnittelijayhteistyöstä näkyy näyttelyssä, vaikka monen tekstiilin tausta nyt tunnetaankin. Työ vahvisti kokoelmaa lisäämällä tietojen tarkkuutta ja syvyyttä. Uuden tiedon myötä Finlaysonin tekstiilien tunnettuus kasvaa, ja Finlaysonin kankaat ovatkin vähitellen ottamassa paikkaansa suomalaisen designin historiassa.

Mielenkiinnon kasvusta kertoo, että samanaikaisesti oman näyttelyn teon kanssa valittiin kokoelmista Finlaysonin tekstiilejä kahteen Japaniin lähtevään kiertonäyttelyyn.



Raili Lampela, Vaatekangas, 1964. Raili Lampela oli Tampereen ateljeen ensimmäisiä taiteellisen koulutuksen saaneita suunnittelijoita. Tämä tukeva jacquard-kangas on tarkoitettu naisten mekkoihin, jakkuihin ja päällystakkeihin. Kangasta kudottiin lukuisissa voimakkaissa väreissä.

Kuva: Saana Säilynoja

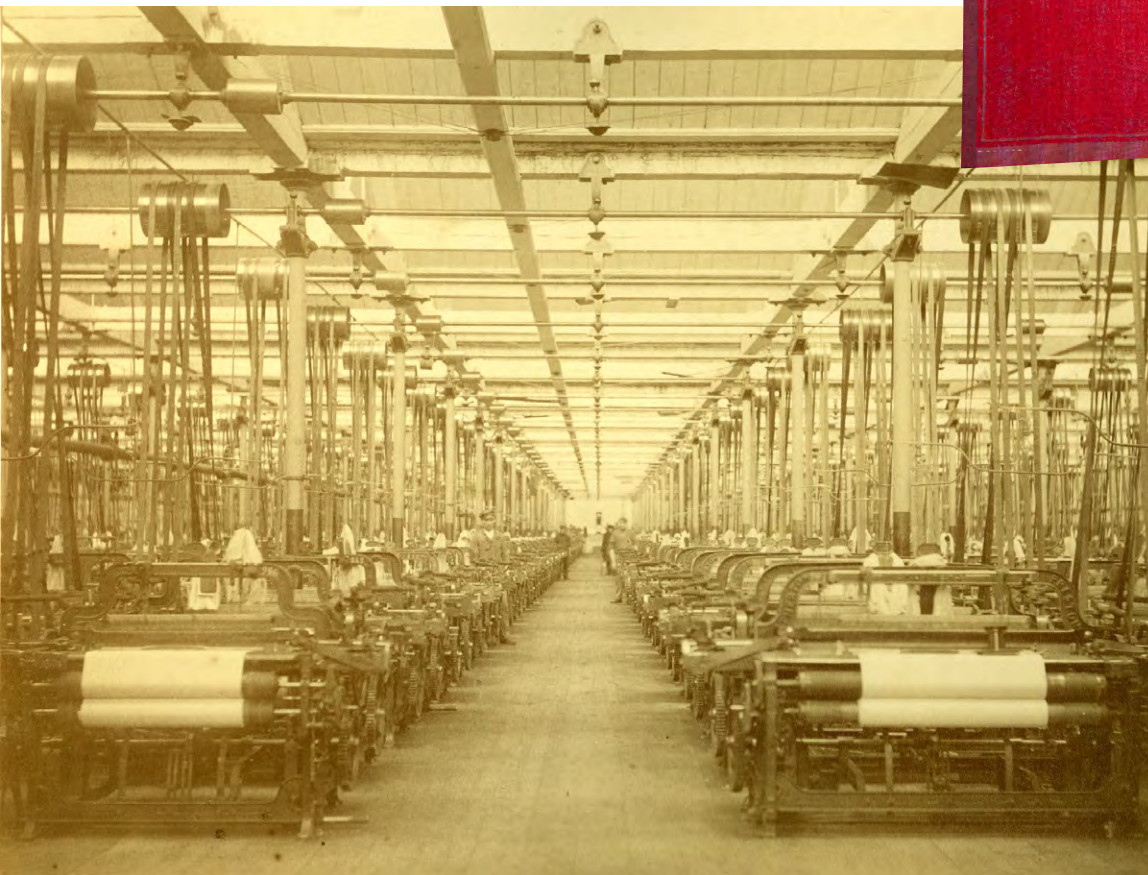
Liisa Kota, Leija-pyyhe, 1981. Froteen valmistus alkoi Finlaysonilla 1920-luvulla. Froteeta myytiin aluksi kankaana, ja valmiit froteepyyhkeet tulivat kankaiden rinnalle 1930-luvulla. Pyyhkeitä kudottiin leveillä kutomakoneilla kahdesta neljään pyyhettä rinnakkain.

Kuva: Saana Säilynoja, Vapriikin kuva-arkisto

VALOKUVISSA TEHTAAN ARKEA JA KAUPUNKIKUVAA

Myös Vapriikin kuva-arkistosta löytyy mittava määrä Finlayson-aineistoa: arviolta 40-50 tuhatta valokuvaa. Suurimmat erät ovat tulleet museoon 1991 ja 2009 suoraan tehtaalta, mutta Finlayson-kuvia on monissa muissakin kokoelmissa. Näyttelyä varten kuvia käytiin läpi ja digitoitiin tuhansittain.

Ajallisesti kuvia on 1880-luvulta tähän päivään, joskin vanhin ja uusin aika on heikosti edustettuna: 1800-luvun puolella tehtaalla on kuvattu yllättävän vähän ja viimeisimpien vuosikymmenten kuvat eivät vielä ole päätyneet arkistoon. Kuvat kertovat arkipäiväisestä työstä tehtaalla, mutta myös vapaa-ajasta etenkin tehtaan lomapaikassa Julkujärvellä. Paljon on säilynyt myös mainoskuvia ja kuvia tehdasrakennuksista. Finlaysonin tehdasalue ja sen muutokset ovat vaikuttaneet suuresti Tampereen kaupunkikuvaan, sijaitsihan tehdas aivan Tampereen sydämessä.



Plevna-kutomo, 1882. Tämä on vanhin tunnettu sisävalokuva Finlaysonin tehtaasta. Plevnasta tiedetään otetun kaksi valokuvaa jo 31.3.1878, mutta nämä eivät ole säilyneet.

Kuva: Vapriikin kuva-arkisto

KOLERAA SÄÄKSMÄELLÄ

Ari Sirén

Kirjoittaja on Sääksmäki-seura ry:n puheenjohtaja

Kulkutautien jälleen osoittaessa leviämiskykyssä ja vaarallisuutensa ihmiskunnalle on hyvä hetki muistaa koleraa ja sen aiheuttamia epidemioita. Suomessa suurimmat koleraepidemiat olivat vuosina 1831 ja 1853. Rannikon kaupungit kärsivät koleraasta pahiten mutta se onnistui leviämään sisämaahan. Sääksmäellä tautiin kuoli yhteensä 12 ihmistä.

Maailman epidemia-ain taimitarhassa Intiassa endeeminen kolera lähti sieltä liikkeelle vasta vuonna 1817. Pian koleraa oli Iranissa, Turkissa, Egyptissä, Afrikan itärannikolla, Balkanilla ja lopulta Euroopan-Venäjällä. Sieltä se levisi Englantiin, edelleen Yhdysvaltoihin ja takaisin Eurooppaan. Ranskassa epidemiaan kuoli 100 000 ihmistä, Englannissa 50 000. Hyvin nopeasti Euroopassa nähtiin yhteys sairastumisen ja likaantuneen juomaveden välillä. Tauti oli sosiaalisesti valikoiva, mistä aikalaiset olivat hyvin perillä. Toisen kolera-aallon saavuttua Helsinkiin 1853 kirjoitti yliopiston kirjastonhoitaja E.S. Elmgren päiväkirjaansa: ”Tähän asti on vain ihmisiä työtätekevästä luokasta menehtynyt, minkä vuoksi sivistyneitten keskuudessa suhtaudutaan tilanteeseen jokseenkin rauhallisesti.”

Koleran yhteys saastuneeseen juomaveteen oli havaittu Intiassa jo varhain. Aasialainen kolera on *Vibrio comma cholerae*-nimisen bakteerin aiheuttama tarttuva ripulitauti. Se leviää yleensä ruoansulatuskanavan kautta talousveden tai ravinnon mukana oloissa, joissa käytetään likavesien saastuttamia talousvesiä. Kolerabakteeri ei tunkeudu elimistön kudoksiin vaan se lisääntyy suoliston sisällä ja taudin oireet aiheuttaa bakteerien erittämäksi toksiini. Tyypillistä on nimenomaan erittäin runsas vetinen ripuli, jossa näkyy harmaina jyväsiniä bakteeritoksiinien tuhoamaa suoliston limakalvoa. Oksennusten ja ripulin aiheuttaman nesteidenmenetyksen seurauksena syntyy voimakas kuivuminen, verenkierron lamautuminen ja mu-

nuaisten toiminnan heikkeneminen. Tautiin voi liittyä vaikeita ja kivuliaita lihaskouristuksia. Taudin rajuudesta riippuen kuolema voi seurata jo muutamassa tunnissa tai viimeistään viidessä päivässä. 1830-luvun epidemian ajoilta kerrotaan aamulla tervehenolaisen potilaan kuolleen iltaan mennessä. Hoitamattomana kuolleisuus koleraan on ollut jopa 60–80 prosenttia.

KOLERA SAAPUU SÄÄKSMÄELLE

Ensimmäinen paha koleraepidemia Suomessa koettiin 1831, jolloin Suomessa kuoli koleraan noin 700 ihmistä. Erityisen paha tilanne oli rannikon kaupungeissa kuten Turussa ja Helsingissä. Hämeessä tautia esiintyi vain Hausjärvellä ja Sääksmäellä. Sääksmäellä tauti levisi vain Huittulan kylässä. Huittula oli pitäjän suurimpia kyliä. Hengillepantuja kylässä oli noin 400, sen lisäksi suuri joukko veroa maksamattomia. Tarinan mukaan muuan lumppukauppias toi koleraan Huittulaan, ja koko hänen nelihenkinen perheensä kuoli siihen. Todellisuudessa ensimmäinen koleraan kuollut Sääksmäellä oli itsellinen Mikko Matinpoika. Hän oli Huittulan Halkionmaan tilan poika, syntynyt siellä 19.9.1803. Mikko Matinpoika oli ollut joitain vuosia puolen Innalan lampuotina. Vuonna 1828 vihittiin Mikko Matinpoika ja Huittulan Räsän tytär Kaisa Aatamintytär, syntynyt 10.9.1794, ja heille syntyi samana vuonna poika Erkki Juho, 1.5.1828. Toinen poika Kustaa syntyi 3.2.1830. Toinen Sääksmäellä koleraan kuollut oli Mikon vaimo Kaisa, joka kuoli 26.10.1831. Pojista Kustaa kuoli koleraan 29.10.1831. Perheestä jäi jäljelle vain vanhempi poika Erkki Juho. Tämä otettiin orpona kasvatiksi sedälleen Halkionmaahan, jossa kuoli jo 3.9.1837.

Neljäs Huittulassa koleraan kuollut oli Mikko Matinpojan veljentytär Fredriika Juhontytär Halkionmaasta. Hän oli syntynyt 19.9.1830 ja kuoli 29.10.1831. Vielä marraskuun alussa sanottiin Kaisa Aatamintyttären äidin, Räsälän vanhan

emännän Kristiina Niilontyttären, 71 v., kuolleen koleraan. Huittulaan oli 1.11.1831 saapunut koleralääkäri, n.s. lentävä lääkäri Elias Lönnrot, jonka tehtävä oli kiertää paikkakuntia, joissa koleraa oli havaittu. Lönnrot piti vainajan kuolinsyynä punatautia ja raportoi koleravaaran paikkakunnalla olleen ohi.

Koleraan kuolleet olivat siis hyvin paikallisia ja lähinnä talollisiin luettavia. Tuskin kukaan heistä oli käynyt kaukana oman pitäjän rajojen ulkopuolella. Mikko Matinpajan kaksi veljeä puolestaan lähtivät maailmalle, toinen Helsinkiin ja toinen Turkuun. Koleraepidemia oli paha molemmissa kaupungeissa ja on mahdollista, että tauti kulkeutui veljesten yhteydenpidon myötä. Hausjärven Herajoelle tauti oli tullut Mäntsälästä.

Hämeen läänin maaherra Stichaeus aloitti koleran torjuntatoimenpiteet. Lääkkeitä jaettiin piirilääkäreiden välityksellä ja lääninhallituksen lähettämistä kuulutuksista luettiin kansalle ohjeita. Hämeenlinnassa puhdistettiin katuja ja pihvoja. Humppilassa katsottiin valmiiksi erityinen hautausmaa koleraan mahdollisesti kuolevia varten. Näin toimittiin myös Sääksmäellä, jossa kolerahautausmaa perustettiin Rironmäkeen, Huittulan ja Ritvalan väliin. Torjuntatoimien ohella Suomessa annettiin vuonna 1831 keisarin käskystä määräys lukea kirkoissa joka sunnuntai rukous ”Wapahda meidät siitä raskaasta ja saastuttawaisesta taudista, joka meidän lähitienoisamme matkaansaattaa häwitystä ja surua kaikissa sukukunnissa.” Kolera aiheutti sen, että vuonna 1832 annetussa piirilääkäreiden ohjesäännössä tartuntatautien ehkäisy ja muut hallinnolliset tehtävät saivat ensisijaisen aseman virkatehtävien hoidossa.

Vuonna 1847 kolera raivosi jälleen Venäjällä. Hämeen läänin maaherra Rehbinder määräsi perustettavaksi sairashuoneita pitäjiin. Uusi epidemia levisi Venäjältä jälleen 1853 – 54. Sairashuoneita varustettiin jälleen, Sääksmäelle niitä koottiin neljä. Hämeessä tauti levisi ensin Hämeenlinnassa, Vanajassa, Kalvolassa, Lammilla ja Koskella, myöhemmässä vaiheessa myös Sääksmäellä, Nastolassa ja Orivedellä. Estääkseen koleran leviämisen määräsi maaherra Rehbinder kaikki tautiin kuolleet nopeasti haudattaviksi, viimeistään kahden vuorokauden kuluttua kuolemasta. Sairaat piti eristää terveistä ”että uteliaat katselijat eivät pääse ym-

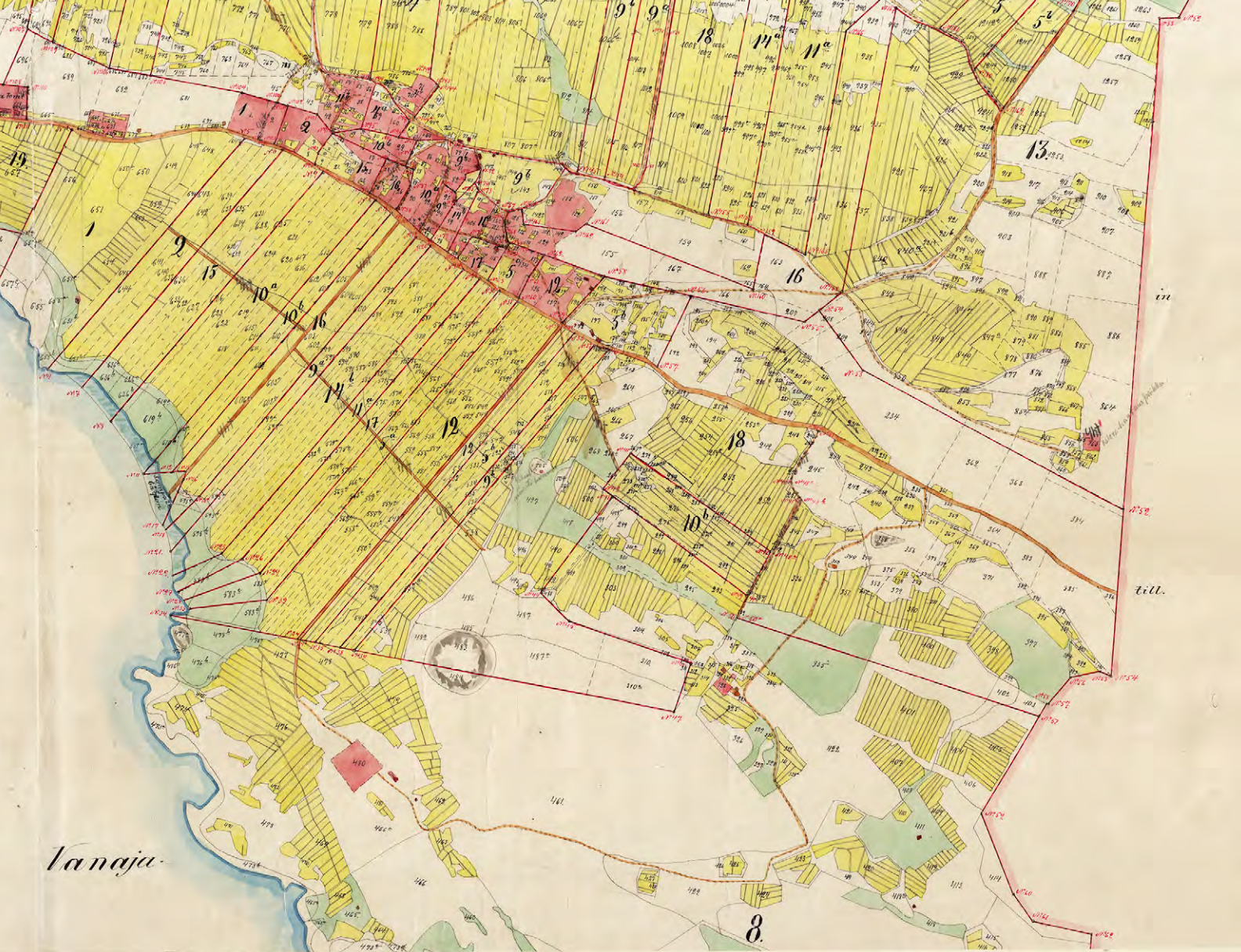
päroimään (sairaita)”. Koska tauti levisi ulosteiden välityksellä, määrättiin sairaiden ulosteet vietäväksi syrjäiseen paikkaan ja potilaiden vuodevaatteet hyvin ulkona pestäviksi ja tuuletettaviksi ja patjojen oljet vaihdettaessa poltettaviksi. Kylissä ja taloissa, joissa oli kolerapotilaista, ei saanut hautajaisin kutsua tarpeettoman suurta määrää vieraita eikä tilaisuuksissa saanut tarjota mitään.

Edelliseen epidemiaan verrattuna vuosi 1853 oli Sääksmäellä raskaampi. Ainakin yksi sairashuoneista oli käytössä ja kaikkiaan pitäjäläisiä kuoli kahdeksan. Kun edellisellä kerralla tauti oli levinnyt suuressa Huittulan kylässä, löysi se nyt enimmäkseen kasvavasta ja sekavasta Valkeakosken kylästä. Suurimman osan väestöstä muodostivat kylään asettuneet itselliset, jotka elivät lähinnä myllyjen ja nahkureiden tarjoamien satunnaistöiden varassa. Henkikirjoitettua väkeä oli noin 140, mutta todellinen väkimäärä oli huomattavasti suurempi.

Ensimmäinen koleraan menehtynyt oli Lahisista, torpparin leski Maria Jaakontytär, 62 vuotta. Hän menehtyi 8.8.1853. Saman kuun lopulla, 28.8. kuoli tarttilainen tark’ampujan leski Fredriika Erika Mennander, omaa sukua Laccenius, 69 vuotta. Hänet haudattiin Helsinkiin, jossa nähtävästi oli kuollessaan ollut käymässä.

Syyskuun lopulla tauti eteni Valkeakoskelle. Ensimmäinen uhri oli 48-vuotias sepänleski Beata Kaisa Collin, joka kuoli 24.9.1853. Syyskuun aikana menehtyivät vielä Sorrin lampuoti Erkki Antinpoika Sorri, 42 vuotta, 26. 9. 1853, ja koleraan kuolleen Beata Kaisa Collinin seitsemäntoista vuotias tytär Henriika, 27.9.1853. Toinenkin Collinin tyttäristä, yhdeksänvuotias Eriika, menehtyi koleraan 5.10.1853. Perheen isä, seppä Simon Collin oli kuollut vuonna 1848. Lokakuun ensimmäisenä kuoli 72-vuotias karvarinleski Anna Yrjötytär Ekholm ja vielä 3.10. 1853 Taipaleen eli Sohlbergin entinen mylläri Juho Matinpoka Rökman, 46 vuotta.

Koko maassa kuoli pahassa koleraepidemiassa vuosina 1853 – 54 yhteensä noin 3000 asukasta. Lisäksi maassa ollutta venäläistä sotaväkeä kuoli noin 1700 sotilasta ja Ahvenanmaata Krimin sodan aikaan miehittäneistä englantilaisia ja ranskalaisia sotilaita noin 1000. Kolera koetteli Helsinkiä vielä 1871–72. Tuolloin sairastuneista 605 potilaasta kuoli 305. Venäjällä oli jälleen vuosina 1892–1894



Kolerahautausmaan paikka on merkittynä Huittulan 1870-luvun isojakokarttaan kartan oikeaan reunaan. Maanmittauslaitoksen arkisto

vaikeita koleraepidemiaita ja tautia esiintyi silloin myös Keski-Euroopassa. Karjalan kannaksella todettiin vuonna 1894 muutamia vähäisiä paikallisia epidemiaita, mutta taudin leviäminen muualle Suomeen saatiin estetyksi. Myöhemmin Suomessa oli vielä vuonna 1908 parikymmentä koleratapausta. Yleisen hygienian parantuminen, talousveden puhtaudesta huolehtiminen ja viemäriverkkojen yleistyminen ovat tehneet koleraasta länsimaissa harvinaisen taudin.

SÄÄKSMÄEN KOLERAHAUTAUSMAA

Sääksmäelle perustettiin koleraan kuolleita varten erillinen hautausmaa. Ajatus tautien leviämistä ruumiiden ja muiden orgaanisten jätteen

kautta eli vahvana ja koleraan kuolleiden hautaaminen tavalliseen hautausmaahan kiellettiin. Kolerahautausmaita perustettiin monin paikoin. Tarinan mukaan Sääksmäen hautausmaa perustettiin koleraan 1831 kuolleen perheen pihalle. Tuon mukaan Mikko Matinpoka perheineen olisi asunut Huittulasta Ritvalaan harjujen päällä kulkeneen tien varrella, Rironmäessä, noin puoli kilometriä Huittulan ryhmäkylästä itään. Vuonna 1831 seurakunta vihki kolerahautausmaan käyttöön. Isonjaon kartassa 1870-luvulla on merkitty Rironmäkeen ”kolera hautauspaikka”, joka on jaossa jätetty kylän yhteismaaksi.

Ensimmäisenä koleraan kuollut Mikko Matinpoka haudattiin viikko kuolemansa jälkeen,

21.10.1831. Kaisa Aatamintytär ja Kustaa Mikonpoika haudattiin kuolinpäivänä. Halkionmaan tyttären Fredrika Juhontyttären hautauspäivää ei ole kirjattu. Toisen epidemian aikana ensimmäinen koleraan uhri Maria Jaakontytär kuoli 8.8.1853 mutta haudattiin vasta 28.8. Kaikki muut kuusi kuolivat 24.9. – 5.10.1853 ja haudattiin samana päivänä 9.10.1853. Todennäköisesti samaan kolerahautausmaahan. Yhteensä sinne haudattiin enintään 11 vainajaa.

Hautapaikka sai olla rauhassa syrjäisessä sijainnissaan. Siihen liittyvä pelko tautien leviämisestä teki paikasta jopa kartetun. Tarinat Rironmäessä kummittelevasta maanmittarista saattavat liittyä juuri kolerahautausmaahan, paikka oli pelottava eikä sinne haluttu mennä. Hautausmaa olisikin

varmaan saanut olla rauhassa, ellei se olisi sijainnut hiekkaharjussa. Läheisen Valkeakosken 1950-luvulla alkanut nopea kasvu vaati myös hiekkaa. 1950- ja 60-lukujen taitteessa jakokunta päätti hyödyntää yhteismaan hiekkavarannot. Koska paikka tiedettiin vanhaksi hautausmaaksi, löytyi maille sopiva käyttökohde Valkeakosken hautausmaalta, jota tuolloin laajennettiin. Mitään sen suurempaa päätöstä hautausmaan muuttamisesta sorakuopaksi ei tehty, ei myöskään vainajien jäänteiden kohtelusta. Varmuutta hiekan päätymisestä hautausmaalle ei myöskään ole. Näin vanhan kolerahautausmaan vainajat ja hiekkaa monen metrin syvyydeltä siirtyi täytemaaksi. Kolerahautausmaan kuopasta tuli kyläläisten kaatopaikka.



Kolerahautausmaan kohdalla on nykyisin hiekkakuoppa. Hiekkakuoppaa on käytetty kaatopaikkana.

Kuva: Kreetta Lesell, Pirkanmaan maakuntamuseo

Tampereen palomuseo uudistui

Varpu Lius

Kirjoittaja on Pirkanmaan pelastuslaitoksen projektityöntekijä

Loppuvuodesta 2018 Tampereella aloitettiin mielenkiintoinen yhteistyöprojekti, kun Pirkanmaan pelastuslaitoksen ylläpitämän Tampereen palomuseon uuden näyttelyn tekeminen käynnistyi. Palosuojelurahastolta saadun avustuksen turvin näyttelyn uudistamista lähdettiin toteuttamaan pelastuslaitoksen ja Vapriikin yhteistyönä.

Tampereen Keskuspaloasemalle perustettiin palomuseo vuonna 1998, kun nykyinen Pirkanmaan pelastuslaitos täytti sata vuotta. Museon puuhamiehinä ja rakentajina toimi vaihteleva joukko palokunnan eläkeläisiä. Yli 20 vuoden ikään ehtinyt näyttely kaipasi uudistamista, ja joulukuussa 2018 allekirjoittanut aloitti projektissa Vapriikkiä edustavana tutkijana ja sisällöntuottajana. Tutkijan ja näyttelyarkkitehdin työnäkönsä lisäksi Vapriikista saatiin asiantuntijoiden neuvoja niin esineiden pakkaamisen, puhdistamisen kuin valaistuksen suunnittelun ja käsikirjoituksen viilaamisen suhteen.

ISO UUDISTUS LYHYESSÄ AJASSA

Uudistus alkoi vanhan näyttelyn purkamisella ja esineiden pakkaamisella varastoon. Tässä yhteydessä tehtiin myös esinevalinnat uuteen näyttelyyn. Esineiden määrässä tehtiin suurta karsintaa ja uuteen näyttelyyn esille jäi lähes 150 esinettä. Tyhjentämisen jälkeen näyttelytilassa tehtiin lisäksi pintaremontti lattiasta kattoon, sekä uusittiin näyttelytilan valaisimet.

Uuden näyttelyn arkkitehtina toimi Henrietta Lehtonen, ja rakennustyöt saatiin käyntiin kesäkuussa 2019. Graafinen suunnittelu ja värisuunnittelu tehtiin Pirkanmaan pelastuslaitoksen omana työnä, ja niistä vastasi erikoissuunnittelija Janne Leinonen. Suurimmat haasteet näyttelyn tekemiselle asettivat esineiden suuri määrä, suhteellisen pieni näyttelytila ja nopea aikataulu. Keskuspaloaseman kellarikerroksessa sijaitseva näyttelytila on matala ja laajan aiheen käsittelyyn tilaa voisi olla enemmänkin. Työvaiheet sujuivat kuitenkin joutuisasti, ja näyttelyn ripustus ja valaistus päästiin aloit-



Uudistuksessa Tampereen palomuseo sai täysin uuden ilmeen.

Kuva: Jarmo Ruotsalainen, Pirkanmaan pelastuslaitoksen kuvakokoelmat

tamaan Heidi Karjalaisen johdolla elokuussa 2019. Näyttelyn avajaisia päästiin juhlimaan syyskuun lopulla ja uutta museota esiteltiin yleisölle ensimmäistä kertaa Tampereen päivänä.

TEEMOJA SAMMUTUSTYÖSTÄ PALOMIESKUORON

Tampereen palomuseon uusi näyttely on koottu 14 teeman ympärille. Niiden avulla pyritään kertomaan pelastuslaitoksen historiasta ja työstä mahdollisimman kattavasti museon rajalliset tilat huomioiden. Museossa esitellään muun muassa palomiesten varusteita ja työvälineitä, paloasemalla tehtyjä keksintöjä, ensihoidon kehitystä, Keskuspaloaseman työtä ja arkea, urheilu-, harrastus- ja yhdistystoimintaa sekä turvallisuuskoulutusta ja -viestintää. Tavoitteena oli tehdä näyttely, joka palvelee ja kiinnostaa sekä pelastuslaitoksen omaa henkilökuntaa että suurta yleisöä. Näyttelyn uudistustyössä haluttiin vähentää esineiden määrää, jotta ne pääsevät paremmin esille. Samalla museoon lisättiin tietoa, kuvia ja tekniikkaa.

Uusi näyttely keskittyy pitkälti Keskuspaloaseman historiaan ja toimintaan, sillä useimmat esineet ovat peräisin ajalta, jolloin laitos tunnettiin Tampereen palolaitoksena. Näyttelyä on kuitenkin pyritty sitomaan myös nykyaikaan ja nykyiseen Pirkanmaan pelastuslaitokseen uudempien esineiden ja mediasisältöjen avulla. Esillä ovat esimerkiksi kaikki pelastuslaitoksen 120-vuotisjuhlavuoden aikana julkaistut videotarinat, jotka esittelevät työntekijöitä ympäri Pirkanmaata.

Lapsille näyttelyyn on tehty hauska museorastirata ja esillä ovat myös Ransun pelastuskoulun videot. Halukkailla on mahdollisuus kokeilla hälytysajoneuvon sireenin ja sinisen vilkun käyttämistä.

ERIKOISIA ESINEITÄ

Pirkanmaan pelastuslaitoksella on vaalittu ja säilytetty pelastustoimeen liittyviä historiallisia esineitä jo pitkään. Niitä on myös esitelty Keskuspaloasemalla ja erilaisissa tilaisuuksissa jo ennen varsinaisen palomuseon perustamista.

Pirkanmaan pelastuslaitoksen esinekokoelmat koostuvat hyvin monipuolisista palo- ja pelastustoimeen liittyvistä esineistä aina 1800-luvun lopulta nykypäivään. Osa kokoelmista on inventoitu ja luet-



Paljenaamarin käyttöä esitellään 1930-luvulla.

Kuva: Pirkanmaan pelastuslaitoksen kuvakokoelmat

teloitu kevyesti näyttelyn uudistamisen yhteydessä. Esinekokoelmien lisäksi pelastuslaitoksella on laajat kuvakokoelmat. Pirkanmaan pelastuslaitos otti syksyllä 2019 käyttöön Siiri-kokoelmatietokannan, jonne luetteloitua historiallista kuvamateriaalia pääsee nyt selaamaan myös verkossa.

Palomuseossa on esillä jokapäiväisten työvälineiden lisäksi myös harvinaisuuksia. Yksi niistä on Karton tekohengityskoneen nimellä kulkeva elvytyslaite, jonka helsinkiläinen palomestari Lauri Karto kehitti 1930-luvulla. Tekohengityskoneen taustalla olleesta laatikosta löytyi yllättäen ensiapuvälineitä, kuten sidetarpeita, kielipihdit, sekä lasipulloissa olevia nestemäisiä lääkevalmisteita; kollodiumia, boorivettä, thymolis- ja kamferispruitä. Esineen yhteydessä esitettävä video havainnoi laitteen käyttämistä.

Yksi Palomuseon erikoisuuksista on paljenaamari eli varhainen savusukelluksessa käytetty hengityslaite. Se on saksalaista tuotantoa aivan 1900-luvun alusta. Paljenaamaria käyttäneen sammuttajan avustaja pumppasi ilmajohtoletkun kautta palkeilla ilmaa kypärään. Letkun kautta sammuttaja ja avustaja pystyivät myös keskustelemaan. Suihkuputkeen yhdistetyllä letkulla voitiin varella vettä sammuttajan päälle kypärän aukoista. Kuuman kypärän päälle valunut vesi saattoi tosin tehdä olosuhteet kypärän sisällä tukaliksi, eikä ole tietoa kuinka hyödyllinen laite on ollut tositoimissa.

Tätä kirjoittaessa palomuseon kesäkaudeksi suunnitellut aukioloajat ovat epävarmoja koronapandemian aiheuttaman tilanteen takia. Ajantasaisten tietojen museon aukioloista voi katsoa Pirkanmaan pelastuslaitoksen internet-sivuilta www.pirkanmaanpelastuslaitos.fi

TALORAATI

kokoaa keskustelemaan rakennuksista

Kreetta Lesell ja Miinu Mäkelä

Kirjoittajat ovat Pirkanmaan maakuntamuseon arkeologi ja rakennustutkija

Tervetuloa katsomaan kotikaupunkia uusin silmin ja keskustelemaan tutusta tai aiemmin näkemättä jääneestä rakennetusta ympäristöstämme. Maakuntamuseon Taloraati-kierroksilla sana on vapaa, mutta ei pakollinen

Pirkanmaan maakuntamuseo on järjestänyt Taloraati-kierroksia Tampereen kulttuuriympäristöön vuodesta 2013 lähtien. Viime vuosina Taloraati on ollut osa Tampereen design- ja arkkitehtuviikon TADA:n ohjelmaa. Raati on kiertänyt joko jalan tai polkupyörillä, arki-iltana muutaman tunnin ajan. Raatiin kuuluu viidestä kuuteen kutsuttua raatilaista, jotka edustavat mahdollisimman monipuolista joukkoa Tampereen rakennuskannan ystäviä. Joka kerta mukana on ollut ainakin yksi ”tavallinen tamperelainen”, usein kohdealueen asukas, ja yksi rakennetun ympäristön ammattilainen, arkkitehti, kaavoittaja tai tutkija. Keskustelua vetää maakuntamuseon rakennustutkija. Lisäksi mukana on avoin määrä asiasta kiinnostunutta yleisöä.

Taloraadin sabluuna on yksinkertainen ja helposti toteutettava. Kokoonnutaan sovittuun lähtöpaikkaan ja lähdetään porukalla kiertämään kiinnostavia kohteita. Neljä, liikkumismuodon huomioiden lähekkäistä kohdetta on todettu hyväksi määräksi monipuolisen kattauksen tarjoamiselle. Vain keskustelun vetäjä tietää ennalta, mihin retki suuntautuu. Näin ollen kukaan ei voi valmistautua kommentointiin etukäteen, kyseisen illan kokemukset ratkaisevat.

Kussakin kohteessa niin raadilla kuin yleisölläkin on ensin hiukan aikaa katsella ympärilleen ja sitten kokoonnutaan yhteen. Raatilaiset näyttävät omien tuntemustensa mukaan antamansa kouluarvosaa-

nat kohteille, ja sitten kukin perustelee kantansa. Raadin erilaiset taustat saavat heidät kiinnittämään huomiota eri asioihin ympäristössä, ja olemaan välillä myös erimielisiä. Kun raadin perustelut on kuultu, on yleisön vuoro kertoa omia näkemyksiään ja kommentoida raatia. Mukana voi myös kiertää vain kuuntelemassa keskustelua. Kun sanottavat on sanottu, suunnataan seuraavalle kohteelle.

TERVETULOJA TAMPEREEN KESKUSTORIN YMPÄRISTÖN TALORAATIIN

Elokuussa 2019 Taloraati kiersi Tampereen Keskustorin lähiympäristössä, paikoilla joilla kaupunkikuva on muuttunut tai muuttumassa. Raatilaisiksi oli kutsuttu rakennuttaja-arkkitehti Mikko Luoto, perinnerakennusmestari Anne Uosukainen, vanhempi yliopistonlehtori Taina Rajanti, tietopalveluiden päällikkö Juhana Lahti sekä MBA Mervi Jokela. Kierros alkoi Keskustorin uudelta Ratikkakahvilalta, ja ensimmäiseksi raati arvioi itse Keskustoria. Arviointihetkellä Keskustorilla näkyi voimakkaasti ratikkatyömaa lieveilmiöineen, mutta Tampereella suunnitellaan muutakin Keskustorin alueen kehittämiseksi.

Torin arviointi jaettiin etelä- ja pohjoisosiin. Eteläpäässä eli Laukontorin puolella ihastuttivat toria reunustavat rakennukset, myös Raatihuoneelle taustan muodostava Aarne Ervin Kauppa-Häme sai kehuja. Torin korkeuserot ja erilaiset kiveykset, alueella viihtyvät kaupunkilaiset, kerroksellisuus ja elävyys nähtiin myös alueen tärkeinä ominaisuuksina. Nämäkin tekijät herättivät kuitenkin keskustelua raadin sisällä. Joukosta löytyi henkilö, joka ei ollut mieltynyt jugendarkkitehtuuriin, ja mukulakiveyksen epäkäytännöllisyyskin tuli ilmi. Alueen ongelmiksi nähtiin liian runsas autojen määrä sekä erilaiset kojut. Yleisökin kommentoi ”kaljateljtojen” peittävän torin näkymiä. Yleisöstä tuotiin esiin myös

torin yhteys Vanhankirjastotalon puistoon ja Tammerkoskeen sekä todettiin, että torilla on paljon rakentamatonta aluetta. Pisteitä Keskustorin eteläosa sai raadilta 41,5.

Keskustorin pohjoispäässä eli Finlaysonin puolella eri raatilaiset antoivat tunnustusta taasisesti eri toria ympäröiville rakennuksille niin että lopulta kaikki alueen rakennukset taisivat miellyttää ainakin yhden raatilaisen silmää. Keskus-

torin pohjoispäätä leimaavat toiminta ja ihmisten liikkuminen. Torin kautta kuljetaan eri paikkoihin ja sinne parkkeerataan autoja. Raadista kuultiin sekä muisteloja nuoruuden autoralleista että moitteita autojen valloittamasta aukiosta. Kehuja saivat muun muassa virastotalon alakerran isot, ympäristöön avautuvat ikkunapinnat sekä Vanhankirjastotalon puisto. Kehitysehdotuksena puiston toivottiin jatkuvan torin läpi. Myös yleisössä torin pohjoispää herätti ristiriitaisia kommentteja. Alueen todettiin olevan toisaalta toimiva ja tarpeellinen parkki-

paikka, toisaalta sekava ja meluinen. Ja kuitenkin paikka, josta kivenheiton päässä ovat koski ja luonto. Raadilta Keskustorin pohjoispäälle irtosi 34 pistettä.

Keskustorilta tossut veivät raadin ja parikymmenpäisen yleisön Puutarhakatua Pantintalon sisäpihalle. Porttikongi on normaalistikin auki, mutta sisäpihat jäävät helposti kaupunkilaiselta kurkkamatta, ellei rakennusten pihasiipiin ole nimenomaista asiaa. Yleisöllekin tämä sisäpiha oli jäänyt aiemmin tuntemattomaksi osaksi kotikaupungin



Raadissa keskustellaan Keskustorin eteläosasta.

Kuva: Kreetta Lesell, Vapriikin kuva-arkisto

Pantintalon sisäpihalla raati kohtasi purkutyömaan.

Kuva: Kreetta Lesell, Vapriikin kuva-arkisto





Ylioppilastalon sisäpihalta avautuivat näkymät viereisten tonttien täydennysrakennuskohteisiin.

Kuva: Kreetta Lesell, Vapriikin kuva-arkisto

ydintä. Pantintalo on osa Tampereen korttelia 10, jonka sisäpihalla on alkamassa mittava täydennysrakentamishanke. Raadin vierailun aikaan viereisellä Osuuspankintalon tontilla olivatkin käynnissä sisäpihalla sijaitsevan siipirakennuksen purkutyöt. Näin ollen kommentointi keskittyi tämän teeman ympärille. Kritisoitiin vanhan purkamista ja aprikoitiin uudisrakentamisen tuomia uhkia ja mahdollisuuksia. Piha itsessään miellytti intiimiydellään ja rosoisuudellaan. Pihan varaaminen asvaltille ja autoille herätti osin ristiriitaisia, osin suorastaan negatiivisia kommentteja. Toisaalta asvaltinkin raoista punkesi heinänkorsia, ja tiiviiden ja korkeiden seinien kehystämänä aukeni sininen iltataivas. Keskustelua herätti myös paikan äänimaailma. Pantin sisäpiha kiri 40:llä äänellä kisassa sillä hetkellä kakokseksi Keskustorin eteläosan johtaessa laskentaa.

Seuraava kohde oli jo toteutunut täydennysrakentamiskohde Kuninkaankadun ja Puutarhakadun

kulmassa. Kuninkaankadun puolella on korotettu 1962 valmistunutta asuin- ja liikerakennusta parilla kerroksella, ja sen vieressä Vapaakirkon tontilla rakennettu uusi asuinkerrostalo sisäpihalle. Muutoksia tarkasteltiin Ylioppilastalon sisäpihalta. Korotus sai raadilta pääosin kiitosta ja uudisrakennustakin vähintään siedettiin. Korotusta pidettiin modernina, hyvin uuden kerroksen ympäristöön luovana ja materiaaleiltaan sopusuhtaisena. Erään raatilaisen mukaan siitä olisi voinut saada vielä enemmänkin irti. Sisäpiha ja ympäristön kerroksisuus keräsivät kiitosta kautta linjan, myös yleisöltä, joka huomioi kommentteissaan myönteisesti myös sisäpihan puut. Tämä täydennysrakennuskokonaisuus sai raadilta 38 pistettä.

Edellä mainitussa korttelissa muutos on jatkunut raadin vierailun jälkeen, mutta seuraava kohde edusti- ainakin lyhyellä tähtämellä- valmiiksi saatua täydennysrakentamista. Raati suuntasi



Satakunnankadun ja Kuninkaankadun kulman keltaisen piristämä uudisrakennus jakoi kantoja.

Kuva: Kreetta Lesell, Vapriikin kuva-arkisto

Satakunnankadun ja Kuninkaankadun kulmaan, johon on noussut uudisrakennus vuonna 2016. Rakennus jakoi raadissa arvosanoja laajalla skaalalla viiden ja kymmenen pisteen välillä. Rakennuksen veistoksellisuus, värikkyys ja tietty trendikkyyts joko ihastuttivat tai sitten jättivät halvan ja paikkaan sopimattoman mielikuvan. Rakennus herätti myös halun päästä katsomaan, miltä siellä näyttää sisällä. Yleisöstä eräs rakennusta sen rakentamisesta lähtien seurannut henkilö totesi, että on ajan myötä oppinut pitämään rakennuksesta. Todettiin, että paikalle pitäisi tulla uudestaan 10 vuoden kuluttua. Siinäpä ideaa tuleville Taloraadeille, eräänlainen tarkastuskäynti ja arviointien päivitys! Uudisrakennus sai raadilta lopputulemaksi mukavat 37 pistettä.

Vaikka pisteytys onkin Taloraadissa sivuseikka, lopuksi on hauska julistaa kierroksen voittaja.

Tällä kertaa se ei tuottanut yllätystä, eniten ääniä sai Keskustorin vanhojen rakennusten ympäröimä eteläosa. Käynnissä olleesta ratikkatyömaasta huolimatta se miellyttää niin helsinkiläisen ammattilaisen kuin kaupunkilaisenkin silmää. Lukuun ottamatta erilaisten kojujen ja teltojen ulkoasun siistimistä alue ei myöskään herättänyt selkeitä, useammasta suusta kuultuja muutostoiveita. Tämä on kierroksen täydennysrakennusteeman huomioiden kiinnostava havainto. Lopputulemana illan kierroksesta voidaankin todeta, että uudet kerrokset kaupunkikuvassa voivat herättää positiivisia, negatiivisia tai ristiriitaisia tunteita, mutta laadukkaaksi koettuun ympäristöön muutoksia ei erityisesti kaivata. Riman onkin oltava poikkeuksellisen korkealla, jos sellaiseen paikkaan syystä tai toisesta kuitenkin lähdetään suunnittelemaan muutoksia.



PIRKANMAAN MAAKUNTAMUSEO

